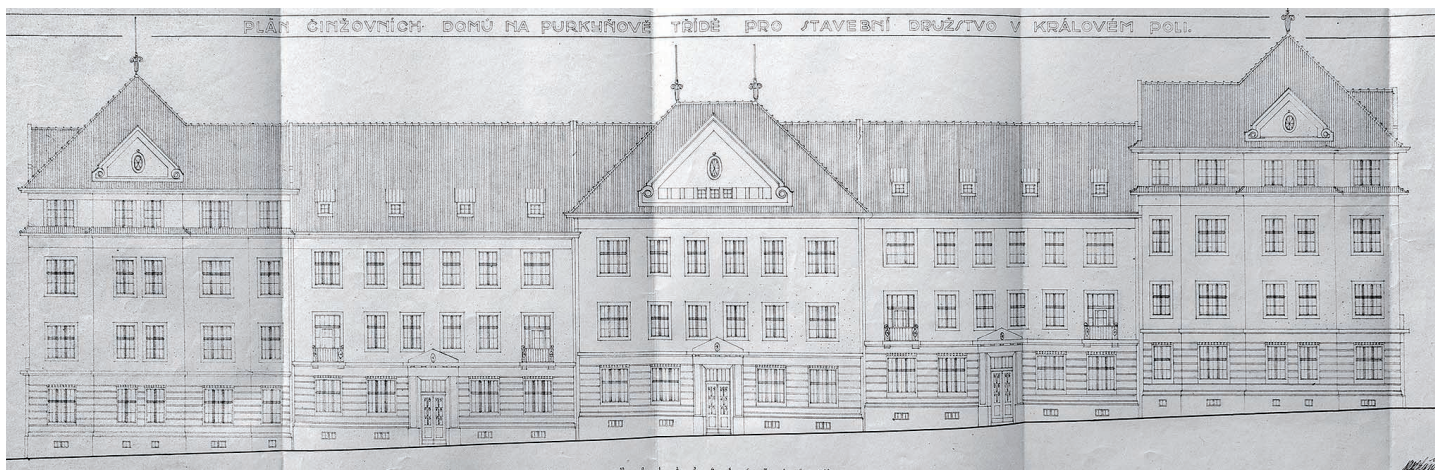


V nové čtvrti. Stavby architekta Karla Láníka v Brně-Králově Poli ve 20. letech 20. století

Pavla CENKOVÁ

ANOTACE: Brněnský architekt Karel Láník (1886–1956) patří mezi málo známé osobnosti brněnské meziválečné architektury.

Článek představuje Láníkovy dosud neznámé stavby realizované v Brně-Králově Poli ve 20. letech 20. století a sleduje jeho spolupráci s Obecně prospěšným stavebním a bytovým družstvem pro Královo Pole a okolí, pro něž navrhl četné rodinné i bytové domy.



1

Tvorba méně známých architektů působících v dynamickém stavebním provozu Brna 20. let má širší rozsah, než se doposud předpokládalo. Důkazem toho je i činnost opomíjené osobnosti brněnské meziválečné architektury, Karla Láníka, jemuž jsem se věnovala už v biografické studii z roku 2016.¹ Mezitím byly ovšem objeveny nové skutečnosti, zejména v souvislosti s architektovu spoluprací s Obecně prospěšným stavebním a bytovým družstvem pro Královo Pole a okolí, pro něž navrhl četné rodinné i bytové domy. Následující text, věnovaný Láníkovým stavbám v brněnské čtvrti Královo Pole ve 20. letech 20. století, tak rozšiřuje poznání architektova díla a na příkladu jeho spolupráce s královopolským družstvem mapuje činnost četných bytových družstev působících v této době.

Stavební a bytová družstva, jejichž vznik umožňoval spolkový zákon, byla zakládána za účelem zajištění dostupného bydlení pro skupinu svých členů. Na území města Brna působila zejména v lokalitách nově připojených předměstí (Černá Pole, Žabovřesky, Pisárky, Královo Pole, Řečkovice, Černovice, Židenice, Husovice aj.), kde ve 20. a 30. letech 20. století vyrůstala v rychlém tempu nová obytná zástavba. Společenské a sociální faktory, které stavební konjunkturu podnítily, byly shrnuty ve

studii věnované výstavbě v brněnské čtvrti Žabovřesky.²

V případě Králova Pole byla situace obdobná. Již v druhé polovině 19. století se stalo nejdynamičtější se rozvíjející obcí v okolí Brna, což bylo dáno především rozkvětem velkých průmyslových podniků na jeho území. V roce 1905 proto byla obec nejvyšším rozhodnutím císaře Františka Josefa I. slavnostně povýšena na město a roku 1919 spolu s dalšími předměstskými obcemi připojena k Brnu. Navzdory průmyslovému rozvoji bylo Královo Pole podobně jako sousední Žabovřesky atraktivní vyhledávanou lokalitou, kde se usazovali hlavně příslušníci středních společenských vrstev živnostníků, úředníků, učitelů a příslušníků inteligence.³

K uspokojení očekávání této klientely vzniklo místní *Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo pro Královo Pole a okolí* (dále jen družstvo). Část písemností družstva je dostupná v Moravském zemském archivu (dále jen MZA),⁴ kde se podařilo dohledat nejen dokumenty vážící se k jeho institucionálním záležitostem, ale také několik tištěných výročních zpráv, poskytujících informace o stavební činnosti v jednotlivých letech, a unikátní fotografie některých novostaveb v době jejich dokončení.

Obr. 1. Karel Láník, plán nájemních domů, Brno, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, fasády průčelí (výřez), 1920. MZA, B 40 I, kart. 1468.

Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo pro Královo Pole a okolí bylo založeno na ustavující valné hromadě, konané 25. května 1919 ve dvě hodiny odpoledne v Besedním domě v Králově Poli. V sále bylo shromážděno

■ Poznámky

1 Pavla Cenková, Karel Láník (1886–1956), zapomenutý brněnský architekt, *Zprávy památkové péče* LXXVI, příloha, 2016, s. 113–121.

2 Pavla Cenková – Aleš Homola, Můj dům, můj hrad. Formování podoby rodinného bydlení v Brně 1919–1925. Žabovřesky: od vesnice k zahradní čtvrti, *Zprávy památkové péče* LXXVIII, č. 5, 2018, s. 487–499.

3 Milan Řepa, *Dějiny Králova Pole*, 2. vyd., Brno 2014. – Milan Řepa, *Dějiny obcí připojených k Brnu ve 20. století: Královo Pole*, in: Lukáš Fasora – Václav Štěpánek (edd.), *Dějiny Brna 6. Předměstské obce*, Brno 2017, s. 701–722.

4 Moravský zemský archiv, fond C 11 Krajský soud civilní Brno, kart. 531, sign. Dr VIII 250, Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo pro Královo Pole a okolí, zapsané společenstvo s ručením omezeným (dále jen MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250).

165 prvních družstevníků. Schůzi zahájil Alois Král proslovem, v němž odůvodnil nutnost založení družstva, Rudolf Spazier pak promluvil o bytové nouzi způsobené válečnými poměry a cestách jejího řešení. Zájemci o členství zatím podepisovali přihlášky, k nimž se pojilo zápisné 20 Kčs a členské podíly ve výši 500 Kčs. Následně shromáždění hlasováním schválilo stanovy družstva a jeho vedení.⁵ Do rejstříku společenstev bylo královopolské družstvo oficiálně zapsáno 20. srpna 1919.⁶

V jeho vedení působily dlouhá léta tytéž osobnosti, které se nemalou měrou zasloužily o rozvoj Králova Pole. Byl to zejména ředitel družstva, vrchní stavební rada Československých státních drah (a mezi lety 1935–1939 starosta města Brna) Ing. Rudolf Spazier (1887–1963),⁷ a dále členové představenstva, rýsovač Alois Král (náměstek ředitele), zemští účetní revidenti Jaroslav Bohanes (jednatel) a Vítězslav Řiháček (účetní), vrchní berní správce Bohumír (Bohuš) Červinka (pokladník) a vrchní stavební inspektor a architekt Ing. Josef Novák (člen představenstva).

Své poslání družstvo samo definovalo takto: „Účelem družstva jest, aby svým členům pokud náleží k vrstvám obyvatelstva méně zámožným: (a) opatrovalo levné a zdravé byty a malé provozovny, (b) umožňovalo nabývat vlastních domů, (c) budovalo svobodárny.“⁸

Jak jednoznačně vyplývá z družstevních dokumentů, stavební činnost družstva byla bezvýhradně podmíněna čerpáním státní stavební podpory, přidělované podle zákona o stavebním ruchu.⁹ Pouze za předpokladu jejího získání bylo možné členům družstva zajistit bydlení za pro ně přijatelných nákladů.

Četnost stavebních aktivit družstva tak kolísala v přímé závislosti na aktuální dostupnosti státní podpory. Kulminovala mezi lety 1922–1923, kdy byly zákonné podmínky nejvíce příznivé: „Rok 1923 byl dobou největší činnosti a vzpětí energie našeho družstva.“ shrnuje to lakonicky výroční zpráva.¹⁰ Naopak ve druhé polovině 20. let dochází k určitému útlumu, danému nejistotou ve věci příští zákonné normy: „Pro tentokrát není možno představenstvu předstoupiti před členstvo družstva s určitým plánem pro budoucno, jelikož není známo ani jisto, jaké budou zásady příštího zákona o stavebním ruchu.“¹¹ Mezi lety 1928–1930 nerealizovalo družstvo žádné nové stavby. V roce 1929 byly pouze „... s konečnou platností i po stránce formální vyúčtovány poslední domy a všechny stavby byly účetně ukončeny“,¹² během roku 1930 se pak vedení družstva zabývalo agendou převodů rodinných domů do osobního vlastnictví čekatelů.

Působení královopolského družstva vykazovalo zřetelný sociální rozměr a snahu zajistit

odpovídající bydlení svým sociálně nejvíce potřebným členům, jak dokládá i zápis z jedné z valných hromad družstva, kde se jeden z řečníků „... zmiňuje o tíživé situaci, která nastala jak nebydlícím, tak i živnostem, dělnictvu atd. tím, že nebyl dosud prodloužen zákon o stavebním ruchu. (...) Přimlouvá se dále, aby představenstvo zařadilo do svého stavebního programu vybudování většího činžovního domu s malými byty, aby tak těm nejchudším z řad členstva bylo odpomoženo v bytové nouzi“.¹³ Družstvo tak čelilo určitému napětí mezi touhou svých zámožnějších členů po bydlení v rodinných domech a kritikou tohoto typu výstavby, spojenou s požadavkem zaměřit stavební aktivitu družstva výhradně na nájemní domy s malými byty s nízkými nájemy.

Karel Láník začal s královopolským družstvem spolupracovat hned od jeho počátků a stal se jeho „dvorním“ architektem. V menší míře pro královopolské družstvo projektovali také např. Josef Novák,¹⁴ Miloš Laml¹⁵ či Stanislav Kučera, součinnost s Karlem Láníkem však byla nepoměrně významnější; jednotlivé stavby z ní vzešlé zde postupně představíme. Krom toho se budeme věnovat také několika dalším Láníkovým stavbám, jejichž investorem bylo město Brno.

První úspěch: blok pěti činžovních domů na ulici Purkyňově

Prakticky ihned po svém založení začalo družstvo usilovat o výstavbu rodinných domů pro své členy a zahájilo hledání vhodného pozemku. V úvahu připadaly lokality u tzv. Kociánky či v blízkosti Medlánek, jejich získání se však nezdařilo. Nakonec družstvo vyjednalo s představiteli Králova Pole odkup městského pozemku na tzv. „Devadesátce“, na rozhraní mezi Královým Polem a Žabovřeskami, za celkovou cenu 18 226 Kčs. Podmínkou prodeje ze strany města však bylo, že zde musí být postaveny bytové domy, a nikoli rodinné, jak družstvo původně plánovalo.¹⁶

Zástupci družstva se tak obrátili na Karla Láníka, aby pro ně zpracoval příslušný projekt: „Pročež, dali jsme vypracovati plán pěti činžovních domů dvou- až tříposchodových v nynější třídě Purkyňově p. Ing. Karlu Láníkovi, který nám předložil projekt na 2 byty jednopokojové, 22 dvoupokojových a 8 třípokojových, celkem 32 bytů.“¹⁷

Vznikl tak jednotně řešený blok pěti dvoutpatrových nájemních domů, Purkyňova 1925/71 až 1929/79,¹⁸ postavených „na zelené

6 MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 2. Pro zahájení plnohodnotné činnosti musela být ještě úředně uznána jeho obecná prospěšnost. Uznání obecné prospěšnosti se družstvu dostalo výnosem ministerstva sociální péče ze dne 29. května 1920, č. 4977/C-1920. Srov.: MZA, fond C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 44–55, Zpráva o činnosti Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Královo Pole a okolí, zapsaného společenstva s ručením omezeným, za dobu od založení družstva dne 25. května 1919 do 31. prosince 1922 (dále jen Výroční zpráva družstva 1919–1922), s. 6.

7 Ředitelem Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Královo Pole a okolí se Rudolf Spazier stal od 25. 7. 1920, kdy nahradil prvního ředitele, zámečnického mistra Josefa Najmana. K osobnosti Rudolfa Spaziera viz encyklopedii města Brna: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2195, vyhledáno 3. 6. 2019.

8 MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 12.

9 K zákonodárné politice první československé republiky v oblasti podpory bytové výstavby: Dana Novotná, Zákulisí bytové výstavby za 1. republiky, *Urbanismus a územní rozvoj* XV, č. 4, 2012, s. 9–13. – Dana Novotná, Zákulisí bytové výstavby – II – Brno, *Urbanismus a územní rozvoj* XV, č. 5, 2012, s. 63–67.

10 Cit.: MZA, fond B 40 Zemský úřad Brno, I. Manipulace – Zemská správa politická Brno, inv. č. 645, sign. 44 – Stavební ruch 1919–1928 (dále jen MZA, B 40 I), kart. 1437, nefol. (všechny citované kartony z fondu B 40 I jsou nefoliované, pokud není uvedeno jinak), Zpráva o činnosti Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Královo Pole a okolí, zapsaného společenstva s ručením omezeným, za rok 1923 (dále jen Výroční zpráva družstva 1923), s. 9.

11 Cit.: MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 61, zápis z VI. valné hromady družstva, 28. 5. 1925.

12 Cit.: MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 83–91, Zpráva o činnosti Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Královo Pole a okolí, zapsaného společenstva s ručením omezeným, za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1930 (dále jen Výroční zpráva družstva 1930), s. 5.

13 Cit.: MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 63, zápis z VI. valné hromady družstva, záznam proslovu JUDr. Ludvíka Hanfa (1878–1938), 28. 5. 1925.

14 Josef Novák pro družstvo navrhl dva rodinné domy na ulici Tyršově (Tyršova 1267/5b a 1268/7) z let 1921–1922. Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 9.

15 Miloš Laml pro družstvo navrhl blok čtyř řadových rodinných domů na ulici Vodově (Vodova 1263/67, 1264/68, 1265/71, 1266/73) z let 1921–1922. Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 9.

16 MZA, B 40 I, kart. 1468, kupní smlouva mezi Obecně prospěšným stavebním a bytovým družstvem pro Královo Pole a okolí a městem Brnem z 21. 12. 1920 a 8. 1. 1921, platební rozkaz k platbě kupní ceny 18 226 Kčs.

17 Cit.: Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 7.

18 Dobová identifikace stavby z roku 1922: Purkyňova 1925/71, kat. Královo Pole, parcela č. 309/43, Purkyňova 1926/73, kat. Královo Pole, parcela č. 309/44, Purkyňova

■ Poznámky

5 MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 15–16, Zápis z ustavující valné hromady družstva, 25. 5. 1919.

Obr. 2. Blok pěti nájemních domů, Brno, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, 1920–1921, dobová fotografie novostaveb po dokončení (výřez). Repro z: Výroční zpráva družstva 1919–1922 (pozn. 6), s. 5.

Obr. 3. Blok pěti nájemních domů, Brno, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, 1920–1921, současný stav. Foto: Martin Kučera, 2019.

louce“, v místě, kde dosud chyběla infrastruktura.

V MZA je dochována téměř úplná stavební dokumentace vážící se k této „pilotní“ stavbě královopolského družstva, včetně kompletních plánů signovaných Karlem Láníkem (obr. 1), položkových rozpočtů a účetních knih ke všem pěti domům.¹⁹ Stavba tak může sloužit jako modelový příklad stavebně-technologických postupů či užívaných materiálů pro obdobné realizace z počátku 20. let, u nichž nám často jakékoli písemné prameny chybí.

V účetnictví jsou doloženy doklady k výplatě honorářů Karlu Láníkovi za „zhotovení náčrtů, plánů a zadávacích rozpočtů“,²⁰ architekt dostal zaplacen i za práce spojené s přezkoumáním nabídkových rozpočtů dodávajících stavitelů.²¹ Byl mu rovněž svěřen stavební dozor, jak dokládá děkovný dopis, který Láníkovi představitelé družstva po skončení stavby poslali: „U příležitosti dokončení stavby pěti činžovních domů v ulici Purkyňově v Král. Polí konáme tímto z usnesení představenstva a dozorčí rady našeho družstva milou povinnost a děkujeme Vám za práci pro naše družstvo, kterou jste vykonal, zhotovením všech plánů a dohledem při provádění stavby.“²²

Projekt získal státní stavební podporu výnosem ministerstva sociální péče ze dne 20. září 1920, čís. 10.806/C-1920, a stal se tak jednou z nejstarších velkých brněnských staveb subvencovaných ze státního dotačního programu. Stavební povolení bylo vydáno výnosem městské rady ze dne 12. října 1920.²³ Na dodavatele stavby každého z pětice domů byla uspořádána soutěž, v níž o přidělení zakázky rozhodovala nejnižší nabízená cena. Družstvo si na nich navíc vyhradilo podmínku, že základem stavební materiálu nakoupí hromadně ve vlastní režii, aby docílilo ještě větší úspory nákladů. Jako provádějící stavitelé byli vybráni královopolští stavitelé Eduard Grumm (nárožní domy č. 1 a č. 5, tj. Purkyňova 1925/71 a 1929/79), Kristian Dejmek (postranní řadové domy č. 2 a č. 4, tj. Purkyňova 1926/73 a 1928/77) a František Bystřický (středový řadový dům č. 3, tj. Purkyňova 1927/75), jejichž spolupráce s družstvem pokračovala také v dalších letech.

Se stavbou se začalo 22. listopadu 1920, hrubá stavba byla dokončena koncem února



2



3

1921, domy byly hotovy koncem září 1921 a ihned obydleny.²⁴ Fotografie novostavby, kdy blok domů stojí osaměle uprostřed volné plochy, byla publikována ve výroční zprávě družstva (obr. 2).

Po celou dobu realizace byla zjevná snaha družstva postavit stavbu s co nejnižšími náklady, ale přitom neslevit z dobové představy o optimálním standardu moderního městského bydlení. Stavba byla financována pomocí hypotečních úvěrů, které poskytly Městská spořitelna v Králově Polí, Všeobecný penzijní ústav v Praze a Cyrillo-Methodějská záložna v Brně. Náklady na postavení všech pěti domů dosáhly výše 3 971 000 Kčs. Tento konečný stavební náklad se díky hromadným nákupům materiálu a důslednému stavebnímu doзору podařilo oproti původnímu rozpočtu významně snížit – o více než 10 %.²⁵

Tzv. „superkolaudace“ všech pěti domů proběhla naráz až 5. března 1924. Kolaudační protokol uvádí, že na domech užívaných od října 1921 nevznikly žádné vady, pouze římsy na severní straně doporučuje doplnit oplechováním. Kolaudace tedy proběhla úspěšně a zúčastněným prováděcím stavebním firmám byla vyplacena dosud zadržovaná 5% kauce.²⁶

Forma domů na Purkyňově ulici navazuje na ranou fázi tvorby Karla Láníka, ovlivněnou architekturou Karla Huga Kepky. Hranolové hmoty s mohutnými valbovými střechami a s prů-

čelími s trojúhelnými osovými štíty, stejně jako celková koncepce, která je ve své podstatě velmi utilitární, patří už k projevům „stavitel-

■ Poznámky

1927/75, kat. Královo Pole, parcela č. 309/45, Purkyňova 1928/77, kat. Královo Pole, parcela č. 309/46, Purkyňova 1929/79, kat. Královo Pole, parcela č. 309/47.

¹⁹ MZA, B 40 I, kart. 1468 a 1469, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, stavební dokumentace.

²⁰ Cit.: MZA, B 40 I, kart. 1468, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, stavební účty. Za tyto práce byla Karlu Láníkovi zaplacená celková částka 9 300 Kčs, vyplacená ve více splátkách od 28. 8. 1920 do 22. 7. 1921.

²¹ Za práci spojenou s přezkoumáním stavebních rozpočtů dostal Karel Láník zaplacen 150 Kčs. MZA, B 40 I, kart. 1468, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, stavební účty, 21. 10. 1920.

²² Cit.: MZA, B 40 I, kart. 1468, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, dopis Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro Královo Pole a okolí Karlu Láníkovi, listopad 1921.

²³ MZA, B 40 I, kart. 1468, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, stavební policejní povolení ke stavbě pěti činžovních domů č. 104.121/20/VI, 20. 10. 1920.

²⁴ MZA, B 40 I, kart. 1468, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, povolení k užívání novostaveb, 1. 10. 1921.

²⁵ Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 5.

²⁶ MZA, B 40 I, kart. 1670, fol. 449–456, Purkyňova 1925/71 až 1929/79, kolaudační řízení.

ské“ produkce první poloviny 20. let. Množství subtilních dekorativních prvků, jimiž jsou domy na Purkyňově „okrášleny“, však ještě evokuje opulentní zdobnost předválečných časů: pásová bosáž soklové zóny, klasicizující edikulové portály flankované pilastry, ornamentální kovová zábradlí zdůrazňující krajní okenní osy piana nobile, dekorativní voluty trojúhelných osových štítů, kovové věžice ve vrcholech střech apod. Zajímavý byl opakující se motiv paprscitě děleného oválu, navržený ve vrcholech trojúhelných štítů portálů, u předokenních kovových zábradlí i ve tvaru oken osových štítů, jenž se stal jedním z Láníkových oblíbených motivů. Dvorní fasády se vyznačovaly promyšlenou rytmizací velkých a malých oken a byly členěny centrálně umístěnými rizality, navozujícími dojem vysokých, jehlancově zastřešených „věží“. Ve spodní části dvorních fasád byly instalovány rozměrné dřevěné trélaže pro popínavé rostliny.

Konečné provedení domů (obr. 3) se od původních Láníkových plánů poněkud liší, a to nejvíce právě ve výzdobě průčelí, která nakonec získala ještě o něco více na dekorativnosti. U oken prvního patra přibýly členité podokenní římsy a nadokenní obloukové výplně s kruhovými terčí s reliéfními motivy květu nebo hvězdy. Ve vrcholech portálů nahradily Láníkem navržené paprscitě dělené ovály štukové reliéfy květinových rohů hojnosti.

V domech se z největší části nacházely dvoupokojové byty s jednoduchou, prostorově úspornou dispozicí, jejichž pokoje byly orientovány do ulice. Z chodby se vstupními dveřmi vstupovalo do menší obdélné předsíně, k níž přiléhaly tři malé místnosti, umístěné těsně vedle sebe: spíž, záchod a koupelna. Z předsíně ústily také dveře do kuchyně a do jednoho z pokojů, druhý, průchozí pokoj byl přístupný z kuchyně. Větší třípokojové byty byly situovány v obou rohových domech bloku a byly tvořeny dvěma pokoji a jedním menším „kabinetem“ a dále pak velkou kuchyní, k níž přiléhala větší komora a pokojík pro služku. Do přízemí obou rohových domů pak byly včleněny ještě dva jednopokojové byty, orientované do dvora. V suterénu se nacházely společné prádelny a mandlovny a také sklepní kóje, přidělené k jednotlivým bytovým jednotkám.

O nové byty byl obrovský zájem. O 32 dostavěných bytů soupeřilo 72 žadatelů. Byty jim byly přidělovány na základě nájemního řádu, který vypracovalo představenstvo družstva a jenž byl schválen ministerstvem sociální péče, výnosem z 15. června 1921, čís. 4341/C-1921. Součástí procesu bylo vyplnění podrobných dotazníků, zjišťujících míru sociální potřeby žadatelů.²⁷ Většina rodin se okamžitě nastěhovala již koncem září 1921, v době, kdy ještě

nefungovalo elektrické osvětlení, kanalizace ani tekoucí voda. Instalace byly sice dokončeny v samotných domech, ale nebyly napojeny na veřejné městské sítě, které město Brno nedokázalo v místě stavby včas zřídit. Až po dlouhých a úporných jednáních se podařilo vymoci na komunálních představitelích Králova Pole připojení veřejné kanalizační a vodovodní sítě. Výroční zpráva družstva to popisuje jako „nechutné boje“.²⁸ Tyto okolnosti ilustrují jak akutní bytovou nouzi, která se v Brně počátkem 20. let silně projevovala, tak i zmatky a zádrhel provázející hektickou stavební aktivitu, vyvolanou široce sdílenou snahou mnoha veřejných i soukromých institucí bytové nouzi čelit. Snad ještě můžeme doplnit, že v jednom pokoji domovníkého bytu v domě Purkyňova 75 byla zřízena kancelář družstva, neboť předtím vlastní prostory nemělo.²⁹

Nová vilová čtvrť – družstevní kolonie rodinných domů

Po úspěšném dokončení výstavby na ulici Purkyňově přistoupiło družstvo počátkem roku 1922 ke skutečně ambicióznímu projektu: vybudování nové vilové čtvrti, tedy jednotně koncipované kolonie rodinných domů, jež by zosobňovala dobový ideál moderního rodinného bydlení. „Obrátili jsme proto neprodleně zřetel k dalším stavbám nových rodinných domů, jichž jsme hodlali vybudovati větší počet, při tom však jsme chtěli postavit je pohromadě, abychom tak vytvořili celou novou čtvrť domů rodinných.“³⁰

Po neblahých zkušenostech, kdy se družstvo neúspěšně pokoušelo získat pro rodinnou výstavbu pozemky v různých předměstských lokalitách, přikročilo k již jednou osvědčenému postupu a obrátilo se s žádostí o pozemek rovnou na místní výbor v Králově Poli, který jí bez průtahů vyhověl. Pozemek o rozloze 21 009 m² byl (od místního výboru v Králově Poli) zakoupen 29. listopadu 1922 za částku 420 180 Kčs a poté byla ještě (přímo od města Brna) přikoupena další přilehlá část o výměře 1 618 m² za 32 360 Kčs. Na základě předválečného regulačního plánu³¹ byl pozemek rozdělen do dvou stavebních bloků a následně rozparcelován na 40 stavebních míst o rozloze přibližně od 500 do 700 m². Družstvo zde naplánovalo výstavbu 40 rodinných domů, pravidelně rozmístěných ve dvou obdélných blocích mezi dnešními ulicemi Dobrovského, Charvatskou, Vodovou a Vackovou.

Pro výstavbu takového rozsahu bylo určující získání státní stavební podpory. První žádost o její přiznání proto družstvo podalo ještě před nákupem pozemků v listopadu 1922.³² Pro nedostatek finančních prostředků bylo nuceno ustoupit od původního plánu postavit všech

40 domů kolonie naráz a projekt rozdělit do dvou etap, každou o 20 stavebních realizacích.

Aby se vyhovělo podmínkám zákona o stavebním ruchu, musela být první etapa výstavby zahájena ještě v prosinci 1922,³³ kdy bylo také vydáno stavební povolení.³⁴ Prováděcím stavitelem byl zřejmě František Bystřický z Králova Pole.³⁵ Prvních 20 rodinných domů bylo dokončeno v říjnu 1923 a ihned se do nich nastěhovalo 22 rodin čekatelů.³⁶

Stavbě se nevyhnuly finanční problémy a družstvo čelilo nepříjemné skutečnosti překročení původních stavebních rozpočtů.³⁷ Nenadálý úpadek Moravskoslezské banky způso-

■ Poznámky

²⁷ Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 8.

²⁸ „S povděkem kvítujeme zde porozumění, pro tyto naše životní zájmy, jehož se nám dostalo u správy města Brna, a nechceme dnes, kdy nechutné boje o celou věc patří již k minulosti, vzpomínati těch, kteří z různých příčin stavěli se proti našim požadavkům a namnoze i proti svým vlastním zájmům.“ Cit.: Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 9.

²⁹ Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 13.

³⁰ Cit.: Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 10–11.

³¹ Základní urbanistické schéma pro nové centrum Králova Pole, vypracované Josefem Sommerem 22. 9. 1913. Srov.: Zdeněk Kudělka, *Brněnská architektura 1919–1928*, Brno 1970, s. 72. Jiří Kroupa – Radka Nokkala Miltová, Uměleckohistorické areály v připojených obcích: Královo Pole, in: Fasora – Štěpánek (pozn. 3), s. 1066.

³² MZA, B 40 I, kart. 1429, fol. 148–152, žádost o státní podporu na stavbu 40 rodinných domů o 44 bytech, čj. 26.829/C-1922, 11. 11. 1922.

³³ Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 11. Výroční zpráva družstva 1923, s. 6.

³⁴ Archiv brněnských vodáren a kanalizací, Brno, Dobrovského 1299/54 a 1300/56, stavební policejní povolení, 23. 12. 1922.

³⁵ Archiv brněnských vodáren a kanalizací, Brno, Dobrovského 1299/54 a 1300/56, vyúčtování vody při stavbě domu. Nevíme, zda Bystřický stavěl všechny domy kolonie, nebo pouze některé z nich.

³⁶ I. stavební fáze, prosinec 1922 až říjen 1923: 2 domy typu A (Charvatská 1296/5, Charvatská 1295/7), 4 domy typu B (Charvatská 1297/3, Máchova 1302/4, Máchova 1307/3, Vodova 1312/4 – sloučen se sousedním domem, tj. dnes Vodova 1311/2), 4 domy typu C (Dobrovského 1299/54, Dobrovského 1300/56, Máchova 1306/5, Máchova 1305/7), 4 domy typu D (Charvatská 1298/1, Máchova 1308/1, Máchova 1301/2, Vodova 1311/2), 4 domy typu E (Máchova 1303/6, Máchova 1304/8, Vodova 1313/6, Vodova 1314/8) a 2 domy typu F (Dobrovského 1309/62, Dobrovského 1310/64).

³⁷ Stavební náklad za 20 rodinných domů první stavební etapy činil 3 800 000 Kčs. Stavba byla financována pomocí hypotečních a stavebních úvěrů, které poskytl



4



5

Obr. 4. Nová vilová čtvrť v Brně-Králově Poli, pohled z nároží ulic Vackova a Charvátská, dobová fotografie (výřez). Repro z: Brno: staré pohlednice (pozn. 55), pohlednice č. 2783.

Obr. 5. Nová vilová čtvrť v Brně-Králově Poli, pohled z nároží ulic Dobrovského a Charvátské, dobová fotografie (výřez). Repro z: Brno: staré pohlednice (pozn. 55), pohlednice č. 2782.

bil, že místo levných úvěrů, které mu tato banka přislíbila, muselo vzít za vděk méně výhodným úvěrem od Hypoteční a Zemědělské banky moravské v Brně, čímž došlo ke zdražení oproti původním předpokladům. Stavba musela být zároveň provedena rychle, neboť „... bylo snahou ředitelství, aby za každou cenu došlo k stavebním a garančním výhodám dle starého zákona. A to se nám díky horečné činnosti a úporné práci podařilo“.³⁸

Zároveň během roku 1923 probíhala technická příprava druhé fáze výstavby. Státní podpora byla přiznána výnosem ministerstva sociální péče v Praze ze dne 6. srpna 1923, čís.

24.602/II/1923.³⁹ Původně bylo počítáno opět s dvaceti domy, nakonec ale byly dvě nejmenší parcely sloučeny a využity pro vilu Sylvestra Vody (Vodova 1344/10). Ve druhé stavební fázi bylo tedy postaveno pouze 19 domů a v nové vilové čtvrti se nacházelo celkem 39 rodinných domů.

Začátek výstavby druhé fáze bylo třeba uspíšit, neboť příslušný zákon o stavebním ruchu platil pouze do 31. 12. 1923⁴⁰ a nedalo se počítat s jeho prodloužením. Přiznání státní stavební podpory bylo podmíněno požadavkem, aby všechny dotované stavby byly započaty ještě v roce 1923 a do konce tohoto roku byly zbudovány jejich základy a vyžděny sklepy až do úrovně podlah přízemí. Stavba tak byla zahájena ještě v listopadu 1923,⁴¹ domy byly dokončeny ke konci roku 1924.⁴²

Společná kolaudace všech domů kolonie i několika dalších rodinných domů, postavených družstvem v minulých letech, probíhala v roce 1927. V rámci kolaudačního řízení byla provedena prohlídka jednotlivých nemovitostí, aby bylo ověřeno, zda nebyly pozměněny do-

■ Poznámky

Městská spořitelna v Králově Poli, Cyrillo-Methodějská záložna v Brně, Úrazová dělnická pojišťovna v Brně a Hypoteční a Zemědělská banka moravská v Brně. Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 11. Výroční zpráva družstva 1923, s. 6.

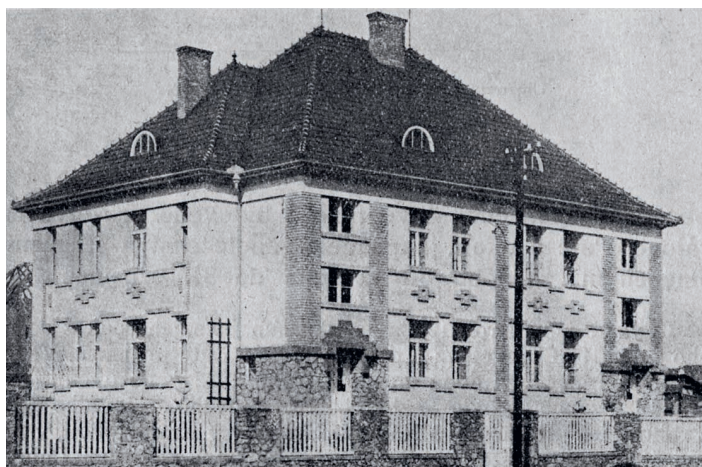
³⁸ Cit.: MZA, C 11, kart. 531, sign. Dr VIII 250, fol. 41, zápis z IV. valné hromady družstva, 29. 4. 1923.

³⁹ Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 11. Výroční zpráva družstva 1923, s. 6. MZA, B 40 I, kart. 1670, fol. 1195–1196, ustanovení státního stavebního dozoru, 14. 9. 1923.

⁴⁰ Zákon o stavebním ruchu ze dne 27. 1. 1922, č. 45 Sb. z. a n.

⁴¹ Výroční zpráva družstva 1923, s. 8.

⁴² II. stavební fáze kolonie, listopad 1923 až listopad 1924: 2 domy typu A (Charvátská 1337/9, Charvátská 1336/11), 2 domy typu B (Máchova 1343/9, Máchova 1342/11), 2 domy typu C (Vackova 1352/51, Vackova 1351/53), 4 domy typu E (Máchova 1338/10, Máchova 1339/12, Vackova 1348/59, Vackova 1347/61), 8 domů typu G (Charvátská 1350/14, Charvátská 1349/15, Máchova 1354/13, Máchova 1353/15, Máchova 1341/16, Máchova 1340/14, Vodova 1346/11, Vodova



6



7

Obr. 6. Nová vilová čtvrť v Brně-Králově Polí, rodinný dům typu A, Charvatská 1296/5 a 1295/7, 1922–1923, dobová fotografie novostavby po dokončení (výřez). Repro z: Výroční zpráva družstva 1923 (pozn. 10), s. 6.

Obr. 7. Nová vilová čtvrť v Brně-Králově Polí, rodinný dům typu B–D, zřejmě Máchova 1308/1 a 1307/3, 1922–1923, dobová fotografie novostavby po dokončení (výřez). Repro z: Výroční zpráva družstva 1923 (pozn. 10), s. 7.

datečními stavebními úpravami, které by narušily jejich malobytový charakter, jehož zachování bylo podmínkou čerpání podpory.⁴³

Celková koncepce kolonie (obr. 4, 5) vycházela z ideje anglického zahradního města a stejně tak i formální utváření jednotlivých domů, které nese zřetelnou inspiraci anglickou obytnou kulturou. Při výstavbě bylo využito v této době oblíbeného typu rodinného dvojdomu, kdy byly dva jednotně koncipované domy postaveny jako polořadové vedle sebe a obsahovaly totožné řešení, pouze zrcadlově obrácené bytové jednotky.

Samotný investor výstavbu charakterizuje jako skupinu rodinných domů, jež jsou „řešeny jako skupinové domy otevřeného systému“.⁴⁴ Kolonie byla sestavena z několika typových rodinných domů, jejichž různorodé dispoziční i formální řešení vycházelo vstříc odlišným požadavkům a finančním možnostem čekatelů. Bylo vypracováno 7 architektonických návrhů jednotlivých typů (A, B, C, D, E, F, G) a k nim příslušejících stavebních rozpočtů, jejichž autory byli Karel Láník, Stanislav Kučera a stavitel Jaroslav Čáp.⁴⁵ Tyto původní plány se zatím nepodařilo v archívních materiálech dohledat, k dispozici máme pouze plán přízemí a sklepů domu typu A, který signoval Ing. arch. Stanislav Kučera.⁴⁶ Na základě formální analýzy a nepřímých zmínek v pramenech lze s jistotou usoudit, že autorem typů B, C, D, E a F byl Karel Láník. Autor typu G, stejně jako autorský

podíl Jaroslava Čápa není zcela jasný. Přesto se však podařilo na základě různých indicií přiřadit konkrétní stavby k jednotlivým typům.

Dům typu A (obr. 6) byl určen pro nejméně majetné obyvatele kolonie. Byl zastoupen dvěma vedle sebe stojícími dvojdomy (Charvatská 1296/5–1295/7; Charvatská 1237/9–1336/11), z nichž každý obsahoval 4 dvoupokojové byty (vždy dva v přízemí a dva v prvním patře). Na fasádách domů obdélného půdorysu s uskočeným nárožím a s mohutnou valbovou střechou s malými obloukovými vikýři jsou kombinovány omítané plochy s tektonickými prvky a geometrickým dekorem z cihlového zdiva. Vyzněním podtrhuje obklad z lomového kamene použitý na podezdívce soklu a v partiích vstupů.

Dalšími domy kolonie byly čtyři dvojdomy, sdružující jako polořadové vždy dva domy typu B a D (obr. 7) (Charvatská 1298/1–1297/3; Máchova 1308/1–1307/3; Máchova 1301/2–1302/4; Vodova 1311/2).⁴⁷ Dům typu B s dvoupokojovou bytovou jednotkou byl charakterizován především výrazným vstupním portálem flankovaným dvojicí mohutných pilastrů a ukončeným nahoře masivní, konvexně vyklenutou římsou. Střízlivě působící architektura typu D (s čtyřpokojovou bytovou jednotkou) kombinuje boční rizalit prolomený dvěma nad sebou v ose umístěnými velkými čtvercovými trojdielnými okny se střední ustupující částí a s prostornou obdélnou otevřenou lodžii v patře. V pásu fasády oddělujícím přízemí a patro byl u obou typů shodně použit pro Láníka typický dekor v podobě úseků konvexně vyklenutých říms lemujících kruhové terče.

Přímo esenci Láníkovy tvorby představuje rodinný dům typu C (obr. 8), dimenzovaný pro třípokojové bytové jednotky. V kolonii je zastoupen třemi dvojdomy, z nichž každý sdružuje vždy dva zrcadlově obrácené domy typu C (Dobrovského 1299/54–1300/56; Máchova 1306/5–1305/7; Vackova 1352/51–1351/53). Mohutnou kvadratickou hmotu zde ještě

umocňuje vysoká valbová střecha. Průčelí je opět členěno přesazenými bočními rizality střídanými vpadlou střední částí. Vstupy do obou domů jsou umístěny v aditivně připojených, pravoúhle vpadlých bočních zádveřích. Dominantním prvkem fasády je masivní římsa s kónicky se rozšiřující spodní a pravoúhle zalomenou svrchní částí, vedená ze zádveří přes rizality, kde je vyklenuta do vzhůru konvexně orientovaného půlkruhu. V ose nad vyklenutím římsy je v patře rizalitu osazeno kruhové okno s mřížkovým rástrem. Pravoúhlé orámování oken doplňují zesílené, pravoúhle profilované parapetní římsy. Přízemí a patro střední části průčelí odděluje kordonová římsa. Předsazená korunní římsa je pak v podhledu členěna stylizovanými metopami. Nabyvatelem jednoho z domů typu C (Dobrovského 1299/54) byl účetní družstva Vítězslav Řiháček.

Na obdobném kompozičním principu, tedy kombinaci silně přesazených bočních rizalitů se střední vpadlou částí, jsou postaveny také úsporně řešené typové dvojdomy, sdružující dvojice domů typu E, určené pro čtyřpokojové bytové jednotky (Vodova 1313/6–1314/8; Máchova 1303/6–1304/8; Máchova 1338/10–1339/12; Vackova 1348/59–1347/61). Výraz-

■ Poznámky

1345/12) a vila Sylvestra Vody (Vodova 1344/10).

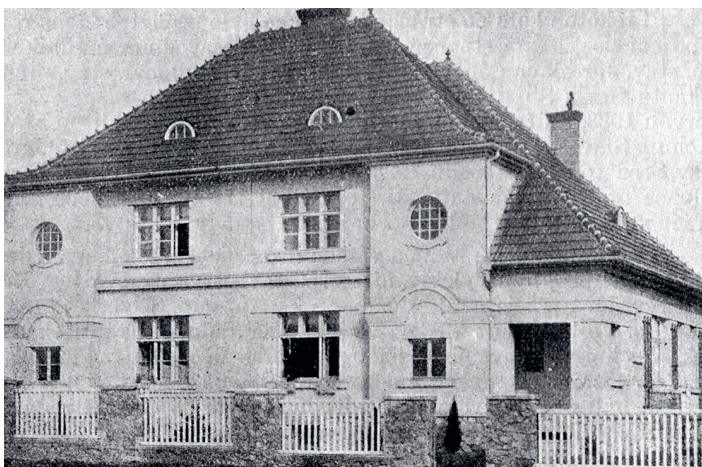
⁴³ MZA, B 40 I, kart. 1496, fol. 147–152, protokol z prohlídky 47 rodinných domů, 18. 3. 1927.

⁴⁴ Výroční zpráva družstva 1923, s. 6.

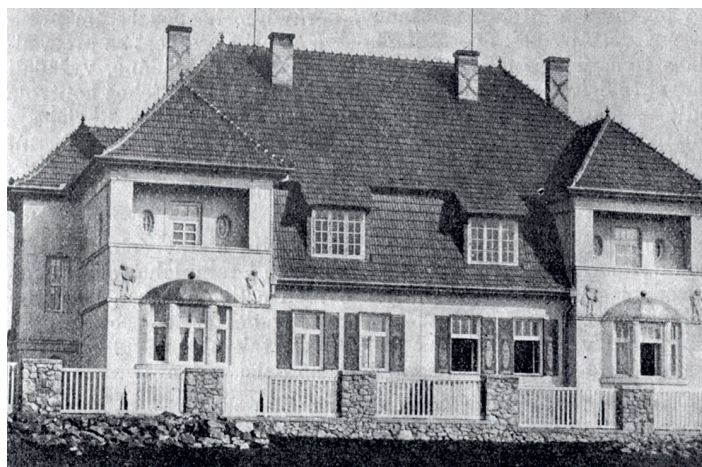
⁴⁵ Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 11.

⁴⁶ Stanislav Kučera, návrh rodinného domu typu A, půdorys sklepů a přízemí, březen 1923. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

⁴⁷ Původní dvojdom kolonie (typu B–D) Vodova 1311/2 (typ D) a Vodova 1312/4 (typ B) byl přestavěn pro potřeby mateřské školy a sloučen do jednoho popisného čísla Vodova 1311/2. Samostatně byl typ B použit ještě u obou polovin dvojdomu Máchova 1343/9–1342/11.



8



9

Obr. 8. Nová vilová čtvrť v Brně-Králově Poli, rodinný dům typu C, Dobrovského 1299/54 a 1300/56, 1922–1923, dobová fotografie novostavby po dokončení (výřez). Repro z: Výroční zpráva družstva 1923 (pozn. 10), s. 10.

Obr. 9. Nová vilová čtvrť v Brně-Králově Poli, rodinný dům typu F, Dobrovského 1309/62 a 1310/64, 1922–1923, dobová fotografie novostavby po dokončení (výřez). Repro z: Výroční zpráva družstva 1923 (pozn. 10), s. 11.

Obr. 10. Sochař Karel Hynek Mach s dcerou na zahradě svého domu, Brno, Vodova 1313/6, 20.–30. léta 20. století, rodinný archiv.



10

ným prvkem jsou zde obloukové střešní vikýře, jejichž dekorativní rámování opakuje tvarosloví portálů domů typu C a F.

Jedním z domů typu E je i rodinný dům s ateliérem (Vodova 1303/6; obr. 10) sochaře Václava Hynka Macha (1882–1958), vrstevníka a přítele Karla Láníka, který patřil do okruhu architektonických blízkých spolupracovníků. Součástí jeho rodinného domu byla i původní sochařská výzdoba: před vstupem do domu se dříve nacházela Machova skulptura sedící matky s dítětem, v zahradě je dodnes dochována dvojice stojících puttí (putti držící jablko a putti tisknoucí si k hrudi květy růží), osazených na betonových pilířích.

Patrně nejvíce reprezentativním typem v kolonii byl dům typu F (obr. 9), který je zastoupen pouze jedním dvojdomem na ulici Dobrovského (Dobrovského 1309/62–1310/64), sdružujícím dvě čtyřpokojové bytové jednotky. Jedná se v podstatě o variantu předchozího typu E, provedenou však daleko výpravněji. Boční rizality jsou v přízemí opatřeny v ose umístěnými půlkruhovými arkýři s okny vsazenými mezi dvěma polosloupy a dvěma pilastry. Nad nimi jsou v patře prolomeny velké obdélné lodžie. Po stranách dveří vedoucích na lodžie se nachází dvojice vertikálně orientovaných oválných oken s mřížkovým rastroem, která se opakují také na

bočních fasádách. Sestava vysokých valbových a jehlancových střešních vikýřů byla doplněna velkými obdélnými vikýři. Vstupy umístěné z boku zdůrazňují portály završené obloukově vyklenutou římsou, shodně jako u domů typu B. Původní součástí byla také figurální sochařská výzdoba – dvojice puttí provedených ve vysokém reliéfu, osazených na kordonových římsách arkýřů, jejichž autorem byl pravděpodobně Václav Hynek Mach.

K poslednímu typu, označovanému v pramenech jako typ G, nemáme žádné bližší určující údaje. Máme za to, že se jedná o variantu typu E, prováděnou ve druhé etapě výstavby kolonie, která se od staršího typu E liší některými detaily, např. mírou odstupu mezi rizality a střední částí, výškami jednotlivých částí či provedením střešních vikýřů. Typ G je v kolonii zahrnut čtyřmi dvojdomy v nárožních pozicích (Charvatská 1350/13–1349/15; Máchova 1354/13–1353/15; Máchova 1341/16–1340/14; Vodova 1346/11–1345/12), u nichž je patrně individuální řešení některých detailů: obě boční průčelí dvojdomu Máchova 1354/13–1353/15 např. dekorují dvě dvojice soch puttí, osazených na polosloupech (jedná se o totožné figury jako v zahradě sochařova rodinného domu), u dvojdomu Vodova 1346/11–1345/12 jsou na stejném místě umístěny pouze plně plastické koule. Dvoj-

dům Charvatská 1350/13–1349/15 charakterizuje představená korunní římsa v podhledu členěná výraznými stylizovanými metopami, zatímco u ostatních dvojdomů typu G tento prvek chybí.

Zmiňovaná vila Sylvestra Vody⁴⁸ (Vodova 1344/10), postavená podle návrhu Karla Láníka ve druhé fázi výstavby kolonie, se ostatním typovým domům vymyká. Dominantním prvkem uličního i bočního průčelí je centrálně umístěný půlkruhový arkýř vystupující z fasády v přízemí, který v patře ukončuje balustráda balkonu vneseného na polosloupech. Bohužel tato reprezentativní vila byla silně poškozena necitlivou novodobou rekonstrukcí a plány Karla Láníka či dobové fotografie dokumentující její původní podobu zatím nebyly nalezeny.

Důležitou součástí vybavení rodinných domů nové vilové čtvrti byly verandy či terasy spojující interiér domu s prostorem zahrady.

■ Poznámky

48 Sylvestr Voda (1879–1945), major čs. armády v záloze, první český posádkový velitel Brna, sokolský činovník – člen sokolské župy Dr. Jindry Vaníčka v Brně-Králově Poli. Ve vile na Vodově žil od 1. 10. 1924. Autorem jeho náhrobku je V. H. Mach.



11



12

Pocit intimity zvyšovaly dřevěné prvky jako venkovní okenice či dřevěné treláže upevněné na fasádách. Celkovou koncepci kolonie do-
tvářelo také jednotné řešení oplocení předza-
hrádek, kdy byly plotové zídky a masivní sloupky
z lomového kamene kombinovány s bíle
natřenými dřevěnými plotovými dílci.

V Láníkových rodinných domech v nové vilové
čtvrti se snoubí rezidua pozdně historizujících
obytných staveb privátního typu (rizalit co-
by hlavní plastický akcent, valbová střecha či
arkýř) s aktuálními formálními tendencemi
a stavebně-technologickými postupy (typ dvoj-
domu se společnou středovou zdí).⁴⁹ Svou ar-
chitektonickou kvalitou odpovídají vysokým
dobovým standardům staveb vzniklých v kon-
textu procesu hledání podoby moderního indi-
viduálního bydlení pro příslušníky nově se
etablující české střední třídy.

Projekt vilové čtvrti se nevyhnul kritice. Ně-
kteří členové družstva jej považovali za málo
sociálně angažovaný a požadovali, aby se
družstvo nadále věnovalo výhradně budování
nájemních domů s malými byty. V textu výroční
zprávy z roku 1923, v němž vedení družstva
obhájí svůj postup, si můžeme všimnout hr-
dosti, s jakou předměstské rodinné domy
představuje coby nejlepší možnou formu indi-
viduálního bydlení: „Necht' si již kdokoliv soudí
odlišně o výsledku naší práce, necht' neschva-
luje stavby domů rodinných a doporučuje jen
stavbu činžovních kasáren, jsme přece hrdi
na to, že jsme vedle slušně vybavených, mo-
derně a hygienicky zařízených sedmi domů ná-
jemních s 57 byty postavili též 27 domů rodin-
ných, které jsou přece jen ideálem každého
člověka, každé rodiny (...) domy rodinné, jež
jsme postavili a ještě postavíme, jsou a zů-

Obr. 11. Nájemní dům, Brno-Královo Pole, Husitská
1283/14 – Bulharská 2, 1922–1923, dobová fotografie
z roku 1942. Repro z: Brno: staré pohlednice (pozn. 55),
pohlednice č. 2797.

Obr. 12. Nájemní dům, Brno-Královo Pole, Husitská
1283/14 – Bulharská 2, 1922–1923, současný stav. Foto:
Martin Kučera, 2016.

stanou nám vždy živým dokladem, že jsme
správně chápali svůj svatý úkol družstevnický,
opatřit svým členům a jich rodinám bydliště
nejlepší.“⁵⁰

„Rytířský činžák“ na ulici Husitské

Další novostavby královopolského družstva
byly soustředěny do prostoru Slovanského ná-
městí a jeho bezprostředního okolí, tvořícího
pomyslné „srdce“ nově zbudovaného repre-
zentativního centra Králova Pole. Kolem ná-
městí, určeného především dvojicí monumen-
tálních školních budov a moderním městským
parkem, rychle vyrůstaly budovy vysokých čin-
žovních domů zdůrazňujících velkoměstský
charakter čtvrti.

Karel Láník stál coby architekt u vzniku
hned několika velkých nárožních bytových do-
mů, jejichž hlavní průčelí je orientováno do
Slovanského náměstí. Jako první z nich vznikl
družstevní nájemní dům (obr. 12) v nároží ulic
Husitské a Bulharské (Husitská 1283/14 –
Bulharská 2).⁵¹

Jeho stavbu, odůvodněnou nepolevujícím
stavem „bytové nouze“, začali představitelé
družstva připravovat hned z jara roku 1922:
„Ježto poptávka zvláště po bytech v domech
činžovních byla stále taková, že nebylo možno
všem žadatelům vyhovět, rozhodli jsme se
postavit především nový činžovní dům. (...) Pan
Ing. Karel Láník navrhl třípatrovou budovu
se 3 byty jednopokojovými, 10 dvoupokojovými
a 3 třípokojovými, celkem se 16 byty vedle
čtyř obchodních místností a provozoven.“⁵²

Státní podpora podle zákona o stavebním
ruchu byla družstvu přidělena výnosem minis-
terstva sociální péče dne 19. září 1922, čís.
15969/C-922, stavební a hypoteční úvěr po-
skytla Městská spořitelna v Králově Poli. Stav-
ba začala v říjnu 1922 a byla dokončena v čer-

■ Poznámky

49 Srov. např. typové dvojdomky v Alešově ulici v Černých
Polích, na nichž se taktéž autorsky podílel Stanislav Kuče-
ra. <https://www.bam.brno.cz/objekt/c314-soubor-rodin-nych-domu>, vyhledáno 6. 6. 2019.

50 Výroční zpráva družstva 1923, s. 11.

51 Dobová identifikace stavby z roku 1923: Wilsonova tří-
da 14 a náměstí Svobody, kat. obec Královo Pole, parcela
č. 309/40.

52 Cit.: Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 10.

venci roku 1923, jméno provádějícího stavitele prozatím neznáme.⁵³

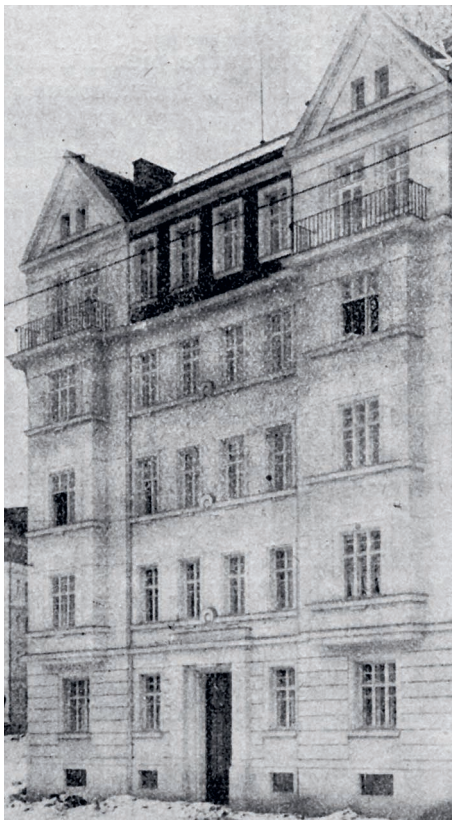
V Láníkově pozůstalosti zůstala dochována část plánové dokumentace, půdorysy a také některé autorské náčrty a varianty, dokumentující architektův tvůrčí proces.⁵⁴ Původní podobu exteriéru, která zůstala do současnosti poměrně dobře zachována, zřetelně zachycují dobové fotografie⁵⁵ (obr. 11). Dominantním prvkem domu je zejména otevřená lodžie v patře. Pomocí tohoto elegantního řešení je akcentováno nároží, k jehož zvýraznění přispívá také dekor: pětice velkých dekorativních váz, původně osazených na zděném zábradlí balkonu v podstřeší, či čtyři medailony hlav rytířů od Václava Hynka Macha dekorující popřeš lodžie v úrovni druhého patra. Jejich tváře byly vytvořeny dle sochařových současníků, kteří se o vznik domu zasloužili, a jeden z nich tak nese zřetelné portrétní rysy Karla Láníka.⁵⁶

V nově postaveném domě bylo k dispozici 15 volných bytů, o které se hlásilo 108 žadatelů, téměř polovinu z nich (51 žadatelů) tvořili úředníci a učitelé. Dle údajů výroční zprávy byly byty přiděleny takto: „Byty byly přiděleny 3 soukromníkům, 1 dílovedoucímu, 2 vojákům a četníkům, 3 živnostníkům a 6 úředníkům.“⁵⁷ Z provizorních prostor na ulici Purkyňově byla do domu na Husitské přestěhována také kancelář družstva, které pak na zdejší adrese sídlilo dlouhé roky. Byt zde získal také jednatel družstva Jaroslav Bohanes.

Dům zaměstnanců státních pošt

Téměř současně stavělo družstvo také nájemní dům na ulici Kartouzské 225/6,⁵⁸ určený pro zaměstnance státních pošt. Autorem návrhu byl opět Karel Láník, jak výslovně uvádějí písemné prameny: „Tak požádala nás celá skupina státních zaměstnanců poštovních, abychom pro ně postavili činžovní domy, na něž jim přislíbila potřebný úvěr Hypoteční a zemědělská banka moravská v Brně.“⁵⁹ Družstvo vyhovělo této žádosti a rozhodlo se postavit prozatím jeden činžovní dům o 10 dvoupokojových bytech dle návrhu p. Ing. Karla Láníka v ulici Kartouzské v Brně. (...) Dům je čtyřpatrový s deseti byty dvoupokojovými a jest postaven dle návrhů a plánů, vypracovaných p. Ing. Karlem Láníkem.“⁶⁰

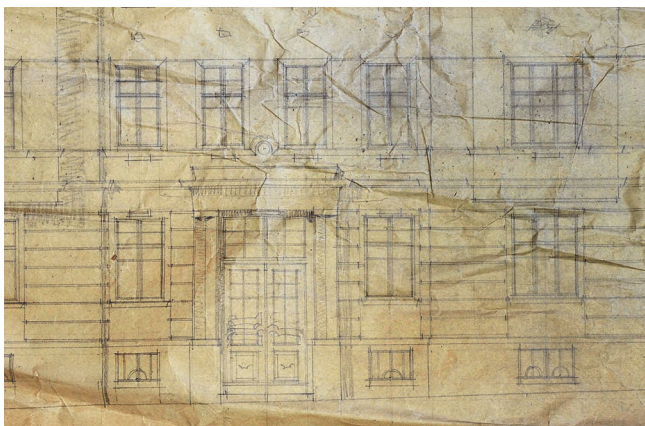
Příslušný pozemek o rozloze 573 m² byl zakoupen od města Brna za 22 920 Kč, státní stavební podpora byla přidělena výnosem ministerstva sociální péče ze dne 21. července 1923, čís. 21841/II-1923. Stavební a hypotekární úvěr poskytla Úrazová pojišťovna dělnická a Hypoteční a Zemědělská banka moravská v Brně, stavební náklad činil 880 000 Kčs.⁶¹ Stavba byla kvůli dodržení podmínek stavebního zákona zahájena již koncem roku 1922



13



14



15

■ Poznámky

⁵³ Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 10.

⁵⁴ Karel Láník, plány nájemního domu, Brno, Husitská 1283/14 – Bulharská 2, 1922. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

⁵⁵ Fotografie rozestavěného domu pod lešením, Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 2. Fotografie slavnostně vyzdobené novostavby, Výroční zpráva družstva 1923, s. 2. Archiv města Brna (dále jen AMB), fond U 22 Sběrka pohlednic, sign. II Ca-1. – Brno: staré pohlednice = alte Postkarten = old postcards, XIX., Královo Pole, díl 2, Brno [2008], pohlednice č. 2757 a č. 2797, s. 46 a 66.

⁵⁶ Jedná se o střední ze tří medailonů umístěných na průčelí do ulice Husitské.

⁵⁷ Cit.: Výroční zpráva družstva 1923, s. 6.

⁵⁸ Dobová identifikace stavby z roku 1924: Činžovní dům Kartouzská 225/6, kat. obec Velká Nová ulice, parcela číslo 195/1.

Obr. 13. Nájemní dům, Brno, Kartouzská 225/6, 1922–1923, dobová fotografie novostavby po dokončení (výřez). Repro z: Výroční zpráva družstva 1923 (pozn. 10), s. 5.

Obr. 14. Nájemní dům, Brno, Kartouzská 225/6, 1922–1923, současný stav. Foto: Martin Kučera, 2019.

Obr. 15. Karel Láník, Návrh nájemního domu, Brno, Kartouzská 225/6, fasáda průčelí (výřez), 1922. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

⁵⁹ Cit.: Výroční zpráva družstva 1919–1922, s. 12.

⁶⁰ Cit.: Výroční zpráva družstva 1923, s. 7.

⁶¹ Výroční zpráva družstva 1923, s. 7.



16

Obr. 16. Karel Láník, *Plán nájemního domu, Brno, Skácelova 1253/2a – Těšínská 2483/1, fasáda průčelí do ulice Těšínské (výřez), 1922. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.*

Obr. 17. *Nájemní dům, Brno, Skácelova 1253/2a – Těšínská 2483/1, 1922–1923, současný stav. Foto: Martin Kučera, 2016.*



17

a dokončena byla v listopadu 1923, kdy se také ihned do deseti nových bytů nastěhovali nájemníci, ačkoli stavba nebyla dosud zkolaudována a nebyly vyúčtovány její náklady. Byty byly přiděleny poštovním úředníkům, několik z nich však družstvo muselo dát k dispozici zemské správě politické a městské správě domů.⁶² Státní kolaudace proběhla 21. února 1924.⁶³

V Láníkově pozůstalosti máme částečně dochován architektův návrh fasády průčelí⁶⁴ (obr. 15), původní vzhled domu dokumentuje také fotografie publikovaná ve výroční zprávě družstva (obr. 13).⁶⁵ Čtyřpatrový dům formálně zcela odpovídal analogickým projektům Karla Láníka. Trojdílné průčelí s vpadlou střední částí s centrálně umístěným vstupem a s mělkými postranními rizality vyvrcholeny trojúhelnými osovými štíty připomínalo průčelí předchozího domu směřující do ulice Husitské. K ploše fasád rizalitů byly navíc v ose předsazeny úzké vysoké arkýře, probíhající přes I. až III. patro, nahoře ukončené balkony s litinovým zábradlím (obdobné typy arkýřů Láník použil také na dalších svých stavbách). Příznačná byla také pásová bosáž soklu, typ pravoúhlého orámování oken s pravoúhle profilovanými parapetními římsami zesílenými přidaným obdélným výstupkem ve střední části, kompozice vstupního portálu s vysokým obdélným pilast-

rovým rámem a vysokými dvoukřídlymi dveřmi s nadsvětlíkem aj. Dominantní prvek střední části průčelí tvořily průběžné parapetní římsy, které byly v ose vyklenuty tak, že vzhůru konvexně orientovaný půlkruh obíhal plastický kruh (kruhový terč). Tento motiv se stal pro Láníkovy stavby natolik typickým, že jej lze považovat za svého druhu architektův „podpis“. Většina těchto původních prvků pečlivě komponované a harmonicky působící struktury Láníkovy fasády byla bohužel novodobými necitlivými úpravami domu, který není památkově chráněn, zničena (obr. 14).

Městský nájemní dům v nároží ulic Skácelovy a Těšínské

Láník však počátkem 20. let v Králově Poli neprojektoval pouze pro místní stavební a bytové družstvo. Jak víme, od roku 1920 byl zaměstnancem městského stavebního úřadu, oddělení architektury, kde byli jeho nejbližšími spolupracovníky architekti Jindřich Kumpošt a Franz Holik.⁶⁶ Ve službách města Brna tak působil jako jeden z projektantů tehdejších městských staveb. Příkladem takové městské investice je reprezentativní nárožní nájemní dům Skácelova 1253/2a – Těšínská 2483/1,⁶⁷ jehož stavba probíhala během let 1922–1923.⁶⁸

K domu na nároží Skácelovy a Těšínské ulice máme dochovány Láníkovy plány fasád⁶⁹ (obr. 16) a jeho původní vzhled zachycují také staré pohlednice.⁷⁰ Dům je na rozdíl od jiných Láníkových staveb památkově chráněn,⁷¹ díky čemuž zůstal do současnosti alespoň v exteriéru intaktně dochován (obr. 17). Znovu zde můžeme sledovat strukturu „utkanou“ z Láníkem oblíbených formálních prvků, avšak odlišně variovaných: dvojice trojdílných průčelí, nad jejichž korunní římsou se tyčí trojúhelné

osové štíty, fasády rytmizované vertikálními leženy, pravoúhlé orámování oken se zdůrazněním středových os pomocí „zesilujícího“

■ Poznámky

62 „Budova byla chystána pro státní poštovní zaměstnance, proto také byty v ní přiděleny až na ty, jež musilo družstvo podle svých závazků dát k dispozici zemské správě politické a správě domů, vesměs poštovním úředníkům.“ Cit.: Výroční zpráva družstva 1923, s. 8.

63 MZA, B 40 I, kart. 1438, Kartouzská 225/6, stanovení konečného nákladu dle výsledku kolaudace.

64 Karel Láník, návrh nájemního domu, Brno, Kartouzská 225/6, náčrty fasády průčelí, 1922. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

65 Výroční zpráva družstva 1923, s. 5.

66 AMB, fond A1/26, inv. č. 773, kart. 159, Seznam úřednictva a zřízení zemského hlavního města Brna dle stavu dne 31. prosince 1923, s. 30. AMB, sign. H99, Adresář města Brna 1923. Cenkova (pozn. 1).

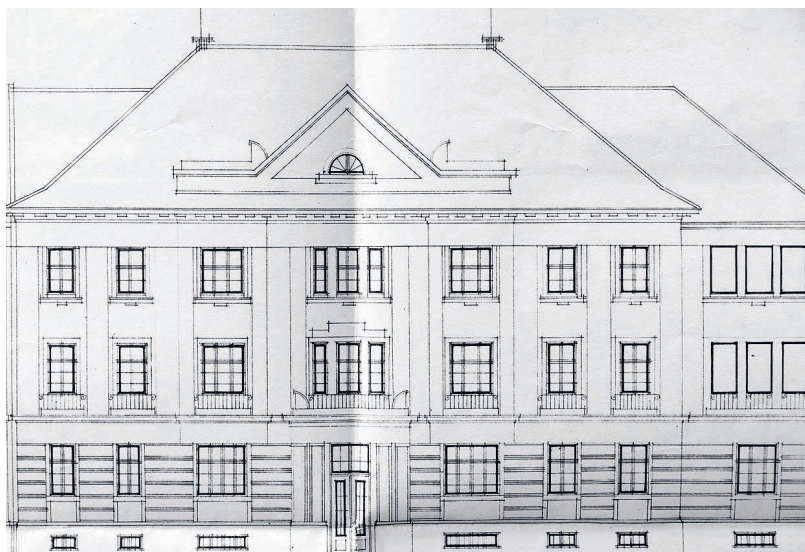
67 Dobová identifikace stavby z roku 1923: roh Masarykovy třídy a Polské třídy, kat. obec Královo Pole, parcela č. 309/68. Autorka dům dříve chybně zařadila mezi stavby královopolského družstva a nepřesně jej datovala až do druhé poloviny 20. let. Srov. Cenkova (pozn. 1).

68 Jako „dvoupatrový obecní činžovní dům“ je stavba označena ve stavební dokumentaci k domu souseda. Stavitel sousedního domu Kristián Dejmek zde také k datu 28. 5. 1923 uvádí, že vedlejší městský bytový dům už stojí. MZA, B 40 I, kart. 1555, Těšínská 3/1281, rozpočet na dodatečně provedené práce.

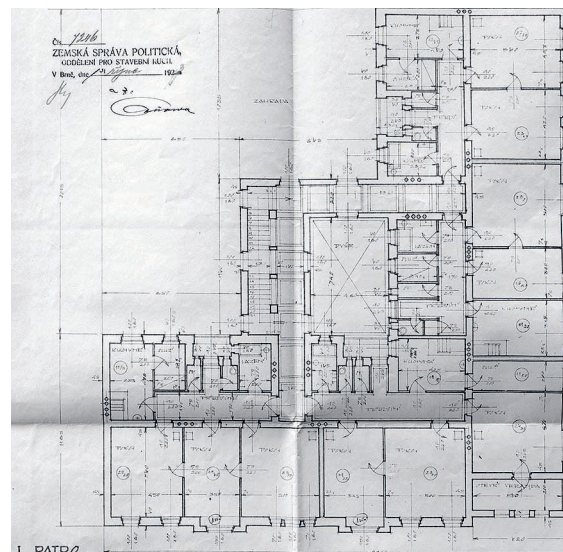
69 Karel Láník, plány fasád nájemního domu, Brno, Skácelova 1253/2a – Těšínská 2483/1, fasády průčelí, zřejmě 1922. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

70 Brno: staré pohlednice (pozn. 55), pohlednice č. 2772 a 2801, s. 54 a 68.

71 Dům je kulturní památkou, číslo ÚSKP 48636/7-7952.



18



19

Obr. 18. Karel Láník, Plán nájemního domu Brno, Skácelova 1356/4 – Ruská 2, fasáda průčelí do ulice Ruské (výřez), 1923. MZA B 40 I, kart. 1468.

Obr. 19. Karel Láník, Plán nájemního domu Brno, Skácelova 1356/4 – Ruská 2, půdorys I. patra (výřez), 1923. MZA B 40 I, kart. 1468.

prvku (v ose přidáním obdélným výstupkem) – v prvním patře je takto zesílena střední část nadokenních říms, ve druhém patře naopak střední část parapetních říms. Určujícím prvkem jsou zde opět výše zmíněné konvexně vyklenuté římsy obíhající kruhové terče. Velmi zajímavá je však zejména transformace arkýřů, které jsou zde propojeny s plochou průčelí a konvexně vyklenuty, což působí dojem, že je celá fasáda „vlněná“. Tato hra křivek propůjčuje průčelím domu v nároží Skácelovy a Těšínské nevšední dynamiku, díky níž jej řadíme k nejkvalitnějším Láníkovým stavbám.

Dva „městské paláce“ v ulici Ruské

Hned na protější straně ulice se vyjímá obdobně monumentálně koncipovaný nárožní blok vzniklý taktéž podle Láníkova návrhu. Architekt se tak stal tvůrcem celé uliční fronty uzavírající východní stranu Slovanského náměstí v místě vyústění ulice Skácelovy. Investorem bylo v tomto případě opět královopolské stavební a bytové družstvo, jehož výroční zpráva z roku 1923 ke vzniku domu uvádí: „Při každém zadávání bytů v domech činžovních zjišťujeme stále větší poptávku po bytech těchto. Nemine jediná schůze představenstva, aby družstvo nebylo dožadováno četnými členy o přiděl bytů v domech nájemních. Při nejlepší vůli nelze všem žádostem vyhověti, leč aby se učinilo pro od-

stranění stále velké nouze bytové dle možnosti vše, rozhodlo se představenstvo a dozorčí rada vzdor svému přetížení prací se stavbami, které byly v proudu, postaviti ještě nějaké domy činžovní. Vyhlednuto bylo staveniště na rohu třídy Masarykovy, Ruské a Náměstí Svobody v Králově Poli.“⁷²

Příslušný stavební pozemek o výměře 1 637 m² družstvo odkoupilo od města Brna za 49 110 Kčs.⁷³ Původně zde zamýšlelo postavit pouze jeden dům, na schůzi představenstva, kde byl záměr projednáván, byl však přijat nápad Karla Láníka plánovanou investici rozšířit ještě o další stavbu na sousední parcele.⁷⁴ V místě tak byly postaveny dva sousedící nájemní domy, oba dle návrhu Karla Láníka: „Podle návrhu p. Ing. Karla Láníka vypracován tímto projekt 2 dvoupatrových nájemních domů, z nichž jeden o 14 bytech (2 jednopokojové, 8 dvoupokojových, 4 třípokojové), druhý o 7 bytech (1 jednopokojový, 6 dvoupokojových).“⁷⁵

Nárožní dům Skácelova 1356/4 – Ruská 2⁷⁶ a řadový dům Ruská 1335/4⁷⁷ byly administrovány jako jeden družstevní projekt a stavěny současně. V dokumentaci k pěti družstevním domům na Purkyňově ulici zůstaly založeny také Láníkovy plány k oběma domům v ulici Ruské a další písemnosti, takže tyto stavby máme poměrně dobře pramenně zdokumentovány. Stavební povolení byla vydána výměry městské rady v Brně z 23. srpna⁷⁸ a 10. září 1923.⁷⁹ Bylo v nich nařízeno, že při vytyčování obou budov musel být respektován regulační plán pro Královo Pole z 22. 9. 1913, určující šíři ulice Ruské. Jako provádějící stavitelé byli vybráni osvědčení dodavatelé: pro dům Skácelova 1356/4 – Ruská 2 Eduard Grumm, pro dům Ruská 1335/4 František Bystřický; sta-

vební dozor pro družstvo vykonával stavitel Jaroslav Čáp.

Při zadávání plánů vzalo družstvo za základ rozměry staveniště zadané městským stavebním úřadem. Při realizaci stavby však bylo dodatečně zjištěno, že skutečné rozměry stavebního pozemku jsou jiné. Proto musel být projekt přepracován a domy byly provedeny dle nových (prováděcích) plánů. Aby se nezměnil obestavěný prostor a aby tak stále byly splňovány přísné podmínky pro přidělení státní stavební podpory, přidalo družstvo dodatečně ještě jeden dvoupokojový byt v suterénu.

■ Poznámky

⁷² Cit.: Výroční zpráva družstva 1923, s. 9.

⁷³ O prodeji pozemku v ceně 30 Kčs za m² rozhodl místní výbor v Králově Poli (Velké Brno), hospodářský odbor, na schůzi konané dne 19. 6. 1923. MZA, B 40 I, kart. 1468.

⁷⁴ MZA, B 40 I, kart. 1468, výpis protokolu o schůzi představenstva a dozorčí rady Obecně prospěšného stavebního bytového družstva pro Královo Pole a okolí, konané dne 28. června 1923.

⁷⁵ Cit.: Výroční zpráva družstva 1923, s. 9.

⁷⁶ Dobová identifikace stavby 1923: roh Masarykovy třídy a Wilsonova náměstí, čp. 1356, kat. Královo Pole, parcela č. 308/37, stavební místo č. 62.

⁷⁷ Dobová identifikace stavby 1923: Ruská třída, čp. 1335, kat. Královo Pole, parcela č. 308/38, stavební místo č. 63.

⁷⁸ MZA, B 40 I, kart. 1468, Ruská 1356/4, stavební policejní povolení ke stavbě činžovního domu čís. 107.852/23/P, 3. 8. 1923.

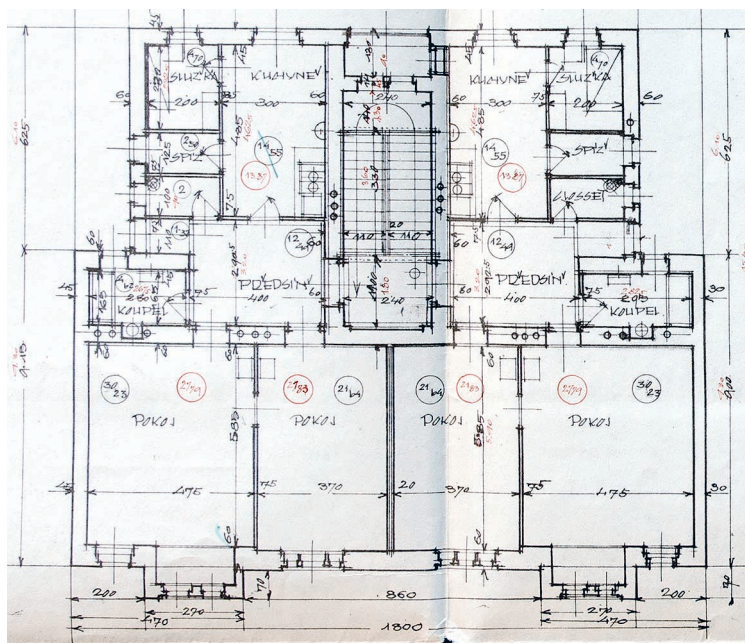
⁷⁹ MZA, B 40 I, kart. 1532, kolaudační protokol z 8. 11. 1924 odkazuje na stavební policejní povolení pro dům Skácelova 1356/4 – Ruská 1356/2, čís. 107.853/23/P, 10. 9. 1923.



20



21



22

Ve snaze vyhovět zmiňovaným předpisům zákona o stavebním ruchu byla stavba obou domů zahájena v listopadu 1923. Již koncem prosince téhož roku byly dle požadavků zákona zbudovány základy a vyzděny sklepy na úroveň podlah přízemí, jak také potvrzením doložila městská rada v Brně.⁸⁰ Státní podpora byla následně přiznána výnosem ministerstva sociální péče z 9. července 1924, čís. 10817/II-1924.⁸¹ Hypoteční úvěry poskytly Městská spořitelna v Králově Poli, Hypoteční a Zemědělská banka moravská v Brně a Všeobecný penzijní ústav v Praze, zčásti se na financování stavby družstvo podílelo vlastními prostředky.⁸² Stavba pak pokračovala do října roku 1924, společná kolaudace obou domů proběhla 8. 11. 1924.⁸³

Nárožní dům Skácelova 1356/4 – Ruská 2 je dvoupatrový objekt o půdorysu tvaru písmene L s lehce uskočeným nárožím, k němuž ve dvorní části přiléhá přisazené schodišťové křídlo lemující obdélný atriový dvůr (obr. 19). Jak jsme zmínili, jedná se o kompoziční pendant protějšího nárožního domu Skácelova 1253/2a – Těšínská 2483/1, s nímž jej spojuje obdobné členění hmot i průčelí vyvrcholené velkým trojúhelným osovým štítem. Zatímco městský dům zaujme svým modernistickým vyzněním, u družstevních domů bylo zvoleno historizující uspořádání, jehož forma odkazuje až k neorenesančním městským palácům budovaným po polovině 19. století⁸⁴ (obr. 18). Z neorenesanční tradice čerpá soustava vstupního portálu s balkonem a velkým trojdílným oknem piana nobile ve středu dispozice

Obr. 20. Karel Láník, Plán nájemního domu Brno, Ruská 1335/4, fasáda průčelí do ulice Ruské (výřez), 1923. MZA B 40 I, kart. 1468.

Obr. 21. Nájemní domy, Brno, Skácelova 1356/4 – Ruská 2 a Ruská 1335/4, 1923–1924, současný stav. Foto: Martin Kučera, 2019.

Obr. 22. Karel Láník, Plán nájemního domu Brno, Ruská 1335/4, půdorys I. patra (výřez), 1923. MZA B 40 I, kart. 1468.

a také dekorativní motiv redukovaných nárožních akroterií, opakující se po stranách vrcholové římsy portálu a v nárožích osového štítu.

■ Poznámky

80 Výroční zpráva družstva 1923, s. 9. MZA, B 40 I, kart. 1532, kolaudační protokol, 8. 11. 1924.

81 MZA, B 40 I, kart. 1468, udělení státní stavební podpory výnosem ministerstva sociální péče, čís. 10817/II-1924, 9. 7. 1924 (na základě žádosti z 23. 10. 1923).

82 Stavební náklad na dům Skácelova 1356/4 – Ruská 2 byl stanoven na 1 421 295 Kč. Stavební náklad na dům Ruská 1335/4 byl stanoven na 768 701 Kčs. MZA, B 40 I, kart. 1468, výpis protokolu o schůzi představenstva a dozorčí rady *Obecně prospěšného stavebního bytového družstva pro Královo Pole a okolí*, konané dne 28. června 1923.

83 Stavba domu Ruská 1356/2 začala 11. 11. 1923 a byla ukončena koncem října 1924. Povolení k obývání bylo uděleno městskou radou k 16. 10. 1924 (č. j. 145.160/24/P ze dne 18. 10. 1924). Stavba domu Ruská 1335/4 začala 13. 11. 1923 a byla ukončena koncem srpna 1924. Povolení k obývání bylo uděleno městskou radou k 1. 9. 1924 (č. j. 119.770/24/P, ze dne 26. 8. 1924). MZA, B 40 I, kart. 1532, kolaudační protokol, 8. 11. 1924.

84 MZA B 40 I, kart. 1468, Skácelova 1356/4 – Ruská 2, plánová dokumentace, 1923.



23



24

Obr. 23. Karel Láník, Plán nájemního domu Brno, Bulharská 1325/53, fasáda průčelí (výřez), 1923. MZA B 40 I, kart. 1442.

Obr. 24. Karel Láník, Plán nájemních domů Brno, Bulharská 1323/59 a 1324/61, fasáda průčelí (výřez), 1923. MZA B 40 I, kart. 1442.

Obr. 25. Karel Láník, Plán nájemního domu Brno, Bulharská 1325/53, půdorys přízemí (výřez), 1923, MZA B 40 I, kart. 1442.

Soklová zóna byla opatřena pásovou bosází, plochu fasád členily vertikální ležénové rámy, okna byla zdůrazněna pravoúhlým orámováním, v prvním patře ještě s přidanými předokenními kovovými zábradlími s volutami. Aditivně připojené kvadratické arkýře spojovaly první a druhé patro. Podobně jako u domu v nároží ulic Husitské a Bulharské zde Láník použil prvek otevřené lodžie vložené do prostoru nároží. Přes tuto výpravnost popisovaly dobové texty fasády domu jako „jednoduché“, vytvořené s ohledem na vzhled okolo stojících budov.⁸⁵

Fasáda domu Ruská 1335/4 (obr. 20) byla komponována obdobně, avšak rozložení oken a řešení některých detailů se lišilo s ohledem na jiný poměr stran obdélné plochy průčelí. Jinak se však použité formální prvky víceméně opakovaly, včetně kovových zábradlí s volutami před okny prvního patra či vertikálních arkýřů v prvním a druhém patře.⁸⁶ Oba domy v ulici Ruské prošly silně degradující novodobou úpravou a původní tvarosloví jejich fasád není dochováno (obr. 21).

Z dokumentace si lze udělat představu také o stavebně-technickém řešení obou domů: byly postaveny z cihlového zdiva, střechy byly opatřeny pálenou krytinou, stropy nad sklepy, stropy podest i chodeb a strop nad hlavním scho-

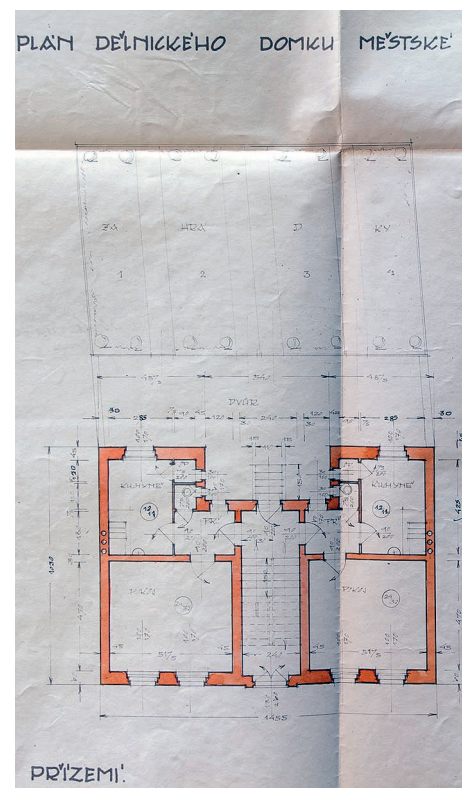
dištěm byly železobetonové, ostatní stropy trámové s násypem a podbíjenou rákosovou omítkou. Dlažby ve sklepech a na půdě byly cihlové, podlaha prádelny betonová s cementovým stříkem, na chodbách bylo položeno teraco na betonovém podkladě. Schody byly z mrákotínské žuly, na půdu betonové. V domě byly zřízeny rozvody – vodovodní (zvlášť na pitnou a užitkovou vodu), elektrické a plynové. V kuchyních byly instalovány plynové sporáky lemované šamotovou dlažbou, stejné dlažby byly i na podlahách spíží, koupelen a záchodů. V pokojích byly položeny jasanové parkety, v kuchyních byly podlahy z dubových desek.⁸⁷

Dům Skácelova 1356/4 – Ruská 2 v době výstavby zahrnoval 13 bytů (4 třípokojové, 7 dvoupokojových a 2 jednopokojové). Jejich dispozice byly řešeny obdobně jako u dalších Láníkových bytových domů z této doby. Ze vstupních předsíní ve tvaru písmene T ústily dveře do spíží, záchodů a kuchyní, k nimž přiléhal pokojík pro služku, a také do jednotlivých pokojů.

V domě v ulici Ruské 1335/4 byly v přízemí i obou patrech symetricky rozmístěny vždy dvě totožně řešené zrcadlově obrácené dvoupokojové bytové jednotky (obr. 22). K nim byl z výše uvedených důvodů dodatečně připojen ještě jeden jednopokojový domovní byt v suterénu. V domě se tedy nacházelo 7 bytů (6 dvoupokojových a 1 jednopokojový) a jejich dispoziční rozvržení bylo obdobné jako u vedle stojícího domu.

„Dělnické domky“ městské cihelny

Jiným příkladem městské investice zacílené na zmírnění akutního nedostatku bytů je trojice shodně řešených domů v ulici Bulharské. Na plánech jsou označeny jako „dělnické domky městské cihelny“ či „domy u městské cihelny“.



25

■ Poznámky

85 „Facady z malty z říčního písku v jednoduché úpravě, jak toho vyžaduje architektura sousedních budov.“ Cit.: MZA, B 40 I, kart. 1468, Skácelova 1356/4 – Ruská 2 a Ruská 1335/4, technický popis stavby.

86 MZA, B 40 I, kart. 1468, Ruská 1335/4, plánová dokumentace, 1923.

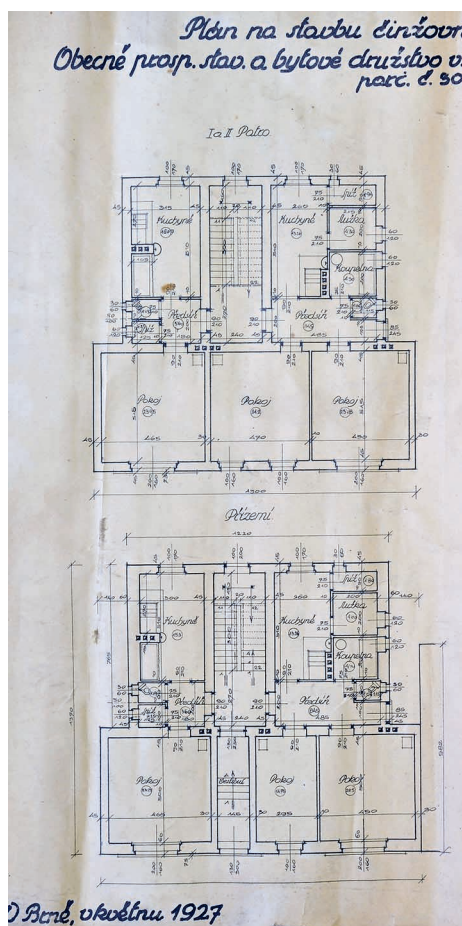
87 MZA, B 40 I, kart. 1468, Skácelova 1356/4 – Ruská 2 a Ruská 1335/4, technický popis stavby.



26



28



Obr. 27. Karel Láník, Plán nájemního domu, Brno, Královopolská 2713/149, půdorys přízemí, I. a II. patra (výřez), květen 1927, pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

27

Obr. 26. Nájemní dům, Brno, Bulharská 1324/61, 1923–1924, současný stav. Foto: Martin Kučera, 2019.

Obr. 27. Karel Láník, Plán nájemního domu, Brno, Královopolská 2713/149, půdorys přízemí, I. a II. patra (výřez), květen 1927, pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

Obr. 28. Nájemní dům, Brno, Královopolská 2713/149, 1927–1928, současný stav. Foto: Martin Kučera, 2019.

Jedná se o domy Bulharská 1325/53,⁸⁸ Bulharská 1323/59⁸⁹ a Bulharská 1324/61;⁹⁰ dva z nich byly postaveny jako polořadové vedle sebe a doplněny předzahrádkami, třetí stál samostatně na parcele umístěné o kus dál. Domy měly sloužit k bydlení pro dělníky nedaleké královopolské městské cihelny, a přestože se tedy funkčně jednalo o nájemní domy, z důvodu nízké zástavby okolí bylo zvoleno řešení pouze jednopatrových domů, z nichž každý obsahoval čtyři jednopokojové byty (celkem tedy vzniklo 12 malometrážních jednopokojových bytů).

Bytové jednotky byly symetricky rozmístěny po stranách centrálního vstupu do domu – vždy dvě v přízemí a dvě v prvním patře. Prostor v bytech byl řešen co nejúsporněji: z domovní chodby se vstupovalo do malé před síně, z níž dále ústily troje dveře – na toaletu, do obytného pokoje orientovaného do ulice a do kuchyně s připojenou malou spíží směřující do dvora. Společná koupelna, mandlovna a prádelna pro všechny byty byla ve sklepě. Za domovním vchodem se dalo chodbou projít přímo na dvůr, za nímž ležely čtyři úzké dlouhé pozemky zahrádek patřících k jednotlivým bytům⁹¹ (obr. 25).

Plány byly vypracovány v oddělení architektury městského stavebního úřadu, kterému v této době předsedal Jindřich Kumpošt. Jeho podpisy jsou proto připojeny na razítkách oddělení, jimiž jsou plány označeny.⁹² Autorem návrhů byl Kumpoštův podřízený Karel Láník, jak lze usoudit z formální analýzy jejich řešení a také ze skutečnosti, že v architektové pozůstalosti máme dochován tužkou provedený rozkres jednotlivých fasádních prvků s náčrtem uliční situace. Láník vykonával na Bulharské zřejmě také pro město stavební dozor, jak vyplývá ze sady zúčtovacích plánů s výpočty dochovaných taktéž v pozůstalosti.⁹³

Investorem stavby bylo město Brno (místní výbor v Králově Poli), stavbu provádělo oddělení pro pozemní stavby městského stavebního úřadu, stavělo se přímo na pozemcích městské cihelny. Stavební policejní povolení byla vydána na přelomu června a července 1923.⁹⁴ Stavba byla financována hypotečním úvěrem, který poskytla Městská spořitelna v Králově Poli, a podle požadavků města neměl stavební náklad překročit 500 000 Kčs.⁹⁵ Státní podpora byla udělena výnosem ministerstva sociální péče ze dne 23. ledna 1925, čís.

■ Poznámky

88 Dobová identifikace stavby z roku 1925: domy u městské cihelny (nebo dělnické domky městské cihelny), dům č. I., Sušilova ulice, čp. 1325, kat. Královo Pole, parcela č. 418/2.

89 Dobová identifikace stavby z roku 1925: domy u městské cihelny (nebo dělnické domky městské cihelny), dům č. II., Čelakovského ulice, čp. 1323, kat. Královo Pole, parcela č. 417.

90 Dobová identifikace stavby z roku 1925: domy u městské cihelny (nebo dělnické domky městské cihelny), dům č. III., Čelakovského ulice, čp. 1324, kat. Královo Pole, parcela č. 417.

91 MZA, B 40 I, kart. 1442, Bulharská 1325/53, 1323/59 a 1324/61, technický popis stavby.

92 MZA, B 40 I, kart. 1442, Bulharská 1325/53, 1323/59 a 1324/61, plánová dokumentace.

93 Domy u městské cihelny, zúčtovací plány s výpočty, Brno, Bulharská 1325/53, 1323/59 a 1324/61, 1924. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

94 MZA, B 40 I, kart. 1442, Bulharská 1325/53, stavební policejní povolení č. 93.047/1923P, 30. 6. 1923. MZA, B 40 I, kart. 1442, Bulharská 1323/59 a 1324/61, stavební policejní povolení č. 93.048/1923P a č. 93.049/1923P, 30. 6. 1923 a 8. 7. 1923.

95 MZA, B 40 I, kart. 1442, protokol o schůzi místního výboru v Králově Poli, 17. 5. 1923.

Obr. 29. Nájemní dům, Brno, Skácelova 1645/30, 32 – Mečířova 1a, 1927–1928, současný stav. Foto: Martin Kučera, 2019.

Obr. 30. Nájemní dům, Brno, Skácelova 1645/30, 32 – Mečířova 1a, dobová fotografie (výřez). Repro z: Brno: staré pohlednice (pozn. 55), pohlednice č. 2774.



29

2702/II-1924.⁹⁶ Stavba probíhala během let 1923–1924, státní kolaudace se konala 6. května 1925, konečný stavební náklad byl zaokrouhlen na 519 000 Kčs.⁹⁷

Symetricky rozvržená průčelí domů na Bulharské ulici formálně odpovídají charakteru Láníkova architektonického rukopisu (obr. 26). V ose průčelí je centrálně umístěn vstup a nad ním okno osvětlující schodiště, po stranách jsou pak pravidelně rozmístěny čtyři dvojice oken obytných pokojů. Okna v přízemí zdůrazňují obloukové výplně, dynamiku do statického uspořádání vnášejí horizontální římsy vedené kolem vchodových dveří a schodišťového okna zalamovanou křivkou, které oddělují přízemí od soklové zóny a patra.

Také zde lze podobně jako na některých dalších realizacích sledovat určité odchylky mezi původními Láníkovými návrhy a finálním řešením novostaveb. U samostatně stojícího domu Bulharská 1325/53 na původním návrhu fasády horizontální římsa překonává schodišťové okno v patře pomocí oblouku, při realizaci byl však zvolen zalamovaný tvar kopírující vedení římsy okolo vstupních dveří (obr. 23). Pro polořadové domy Bulharská 1323/59 a Bulharská 1324/61 Láník původně navrhl poněkud odlišné provedení fasád (obr. 24), nakonec však byla průčelí všech tří domů v ulici Bulharské provedena jednotně.⁹⁸

Dostavba bloku na Purkyňově ulici

S příchodem druhé poloviny 20. let horečná stavební aktivita královopolského družstva vlivem méně vstřícné stavební legislativy polevila, přesto však nepřestaly vznikat další novostavby. V pozůstalosti Karla Láníka máme uloženy fragmenty jeho plánů dvou činžovních domů pro stavební a bytové družstvo datované v květnu 1927. Jeden z nich byl ztotožněn s domem na ulici Královopolské (Královopolská 2713/149),⁹⁹ uvedeným také v seznamu všech družstevních domů publikovaném ve výroční zprávě z roku 1930.¹⁰⁰

Dvoupatrový nájemní dům je přímo připojen k bloku pěti družstevních domů na Purkyňově (jako polořadový k rohovému domu Purkyňova 1925/71 – Královopolská 151) a z této návaznosti vychází také jeho formální řešení variující v redukované formě tvarosloví sousedního domu (obr. 28). Z Láníkových plánů máme docho-

vány pouze půdorysy¹⁰¹ (obr. 27), a neznáme tak přesně původní podobu průčelí, které bylo změněno mladšími degradujícími úpravami.¹⁰²

V domě bylo rozmístěno celkem 6 bytů: 3 jednopokojové, umístěné nad sebou v levé části domu, a 3 dvoupokojové v pravé části. Byly použity obvyklé dispozice s obytnými pokoji směřujícími do ulice a s kuchyněmi orientovanými do dvora. V suterénu se pak nacházela společná prádelna, mandlovna a sklepní kóje.

Je zřejmé, že se z architektonického hlediska nejednalo o nijak invenční stavbu; dům na ulici Královopolské měl pouze účelně rozšířit blok na Purkyňově ulici a jeho forma přejímá styl okolních domů. Láník si na požadavku, aby jeho stavby vždy dobře zapadaly do kontextu okolní výstavby, velmi zakládal a vždy se o jejich harmonické začlenění do okolí snažil. Nijak při tom nelpěl na konkrétní formě, jak můžeme doložit hned na následujícím příkladu.

Dostavba bloku tří státních domů na Skácelově ulici

Obdobným úkolem jako na ulici Královopolské pověřilo družstvo Karla Láníka také u novostavby nájemního domu v nároží ulic Skácelovy a Mečířovy (Skácelova 1645/30, 32 – Mečířova 1a).¹⁰³ V pozůstalosti máme docho-

■ Poznámky

⁹⁶ MZA, B 40 I, kart. 1442, Bulharská 1325/53, 1323/59 a 1324/61, udělení podpory výnosem ministerstva sociální péče, čís. 2702/II-1924, 23. 1. 1925 (na základě žádosti z 11. 1. 1924).

⁹⁷ MZA, B 40 I, kart. 1442, Bulharská 1325/53, 1323/59 a 1324/61, stanovení konečného nákladu dle výsledku kolaudace, 15. 6. 1925.



30

⁹⁸ MZA B 40 I, kart. 1442, Brno, Bulharská 1323/59 a 1324/61, plán fasády průčelí, 1923.

⁹⁹ Dobová identifikace stavby z roku 1927: činžovní dům v ulici Masarykově, kat. Královo Pole, parcela č. 309/42.

¹⁰⁰ Výroční zpráva družstva 1930, s. 10.

¹⁰¹ Karel Láník, plán nájemního domu Brno, Královopolská 2713/149, půdorysy, květen 1927. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

¹⁰² Dnes má dům pouze tři okenní osy, ale víme, že původně bylo průčelí čtyřosé: v jeho střední části v úrovni prvního a druhého patra byly osazeny dvojice úzkých oken. Také podkrovní mansarda je pozdější vestavbou, v originálních plánech krovu chybí.

¹⁰³ Dobová identifikace stavby z roku 1927: činžovní dům v ulici Masarykově, kat. Královo Pole, parcela č. 388/34.

¹⁰⁴ Karel Láník, plán nájemního domu, Brno, Skácelova 1645/30, 32 – Mečířova 1a, půdorys krovů a situace v měřítku 1 : 500, květen 1927. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno.

a dům lze dále dohledat ve výše zmiňovaném seznamu družstevních staveb.¹⁰⁵ Podrobné okolnosti vzniku stavby prozatím neznáme, výroční zpráva z roku 1930 však tvrdí, že mezi lety 1928–1930 družstvo žádné nové stavby neprovádělo. Vzhledem k tomuto sdělení a k výše uvedené dataci projektu lze vznik domu datovat do let 1927–1928.

Podstatná je skutečnost, že dům přímo navazuje na blok tří státních domů v nároží ulic Purkyňovy a Skácelovy, vybudovaný roku 1925 podle projektu architekta Miloslava Kopřivy.¹⁰⁶ Karel Láník tedy sousedící družstevní dům navrhl tak, aby celý blok mezi ulicemi Purkyňovou a Mečřířovou působil celistvým dojmem. Sledujeme tak stejný princip jako u domu na Královopolské, pouze zde Láník neváhal použít formy Kopřivovy modernistické architektury. Jak vidíme, Láník v téže roce a pro téhož investora vyprojektoval dva formálně zcela rozdílné domy výrazně formované ohledem na vzhled zástavby v jejich bezprostředním okolí. Je tedy zřejmé, že harmonický soulad jednotného vyznění celku byl pro Láníka podstatnější než jeho osobní pozice v ideovém středu soudobých architektonických proudů.

Průčelí družstevního činžovního domu je do ulice Skácelovy orientováno šestiosým průčelím (děleným po třech a třech osách do dvou prostorově odstupněných částí), do ulice Mečřířovy pak průčelím čtyřosým. Stavba je charakterizována mohutnou, výrazně předsazenou korunní římsou a geometrickým rastrem velkých trojdiálních čtvercových oken s pravouhlými šambránami a zesílenými parapetními římsami, variující obdobné provedení oken Kopřivových domů. Dobová fotografie domu dokládá, že Láník u střední osy trojosé vstupní části průčelí do ulice Skácelovy použil otevřené lodžie¹⁰⁷ (obr. 30). Později došlo k jejich zaslepení vložením oken (do současnosti se tak dochovala pouze jedna z nich; obr. 29).

Tato stavba uzavírá množinu Láníkových bytových domů zrealizovaných v Králově Poli v průběhu 20. let 20. století. Na rok 1931 družstvo plánovalo výstavbu dvou dalších činžáků na blíže neurčeném místě na ulici Purkyňově, nevíme však, kdo byl jejich autorem a zda k jejich realizaci skutečně došlo.¹⁰⁸ Karel Láník se spolu s Josefem Poláškem počátkem 30. let podílel ještě na návrhu přístavby královopolské sokolovny na ulici Srbské 116/4. Návrhy vznikaly v letech 1931–1932, realizace však proběhla až roku 1936 a její výslednou podobu přístavby považujeme za dílo Josefa Poláška.¹⁰⁹

Závěr

Úzce tematicky vymezená studie sledující architektovo dílo vytvořené v průběhu jedné dekády 20. let 20. století v brněnské čtvrti Královo Pole má povahu mikrosondy, umožňující detailnější analýzu jednotlivých staveb i historických a sociálních okolností jejich vzniku.

Prezentované novostavby, jejichž investorem bylo *Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo pro Královo Pole a okolí*, či v menší míře město Brno (respektive místní výbor v Králově Poli), vznikaly především za účelem zmírnění poválečné bytové krize a k zajištění dostupného bydlení pro členy družstva či obyvatele čtvrti. Takové stavby musely být především funkční a nepřiliš nákladné a musely rovněž vyhovět omezením zákona o stavebním ruchu podmiňujícím přidělení státní stavební podpory, jejíž získání bylo pro tento typ výstavby určující. Přes určitou utilitárnost si dokázaly udržet vysokou úroveň stavební kultury a skloubit jednoduchost a funkčnost s požadavkem jisté míry reprezentativnosti. Bylo to právě toto specifické spojení zjednodušení forem při současném zachování vysokých architektonických kvalit, jež tuto zástavbu charakterizovalo.

Formální styl architektury Karla Láníka konvenoval oblasti „každodennosti“ běžné obytné výstavby prudce se rozrůstajících předměstí. Lze ji považovat za příklad tradiční meziválečné architektury, vzdálené modernistické avantgardě, a přesto zohledňující a využívající aktuální ideové i formální tendence. Výchozím inspiračním zdrojem Láníkovy architektonické tvorby byla bezesporu eklektická architektura jeho učitele Karla Huga Kepky, působivě transformující formy pozdního historismu a secese. Karel Láník postupně našel svůj vlastní svěbytný styl, v němž řada detailů, zejména dekorativních prvků fasád, vychází z impulsů geometrické moderny či dekorativních fasád českého architektonického kubismu, přitom však zároveň neopouští některé principy historizující tradice. V Láníkových stavbách se tak snoubí rezidua pozdně historizujících obytných staveb s aktuálními formálními tendencemi a stavebně-technologickými postupy, což vytváří svěbytné napětí dané vrstvením tradicionalistických a modernistických prvků v originální syntéze nesporných estetických kvalit. Zároveň je pro architektovu tvorbu příznačné opakování oblíbených forem a tvůrčí experimentování s různými možnostmi jejich variací.

Fasády průčelí Láníkových činžovních domů v Králově Poli jsou na první pohled nenápadné, a přesto sofistikovaně prokomponované

struktury, v nichž každý prvek má své přesné místo v harmonickém souzvuku celku a které upoutají vyzrálým smyslem pro vyváženost a uměřenost. Vysokou působivost mají také Láníkovy rodinné domy v „nové vilové čtvrti“, jež se svou nadčasovou elegancí a noblesou a synergickým působením architektonických tvarů řadí k nejkvalitnějším příkladům urbánní tvorby v 20. letech 20. století v Brně. Obecně je třeba vyzdvihnout nadčasovou hodnotu díla Karla Láníka z hlediska urbanismu; můžeme sledovat trvalou a úspěšnou snahu architekta o citlivé začlenění novostaveb do jejich bezprostředního okolí tak, aby každá z jeho staveb dávala originální smysl v kontextu konkrétního místa a jeho historie.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Moderní architektura 20. století, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj (DKRVO).

■ Poznámky

105 Výroční zpráva družstva 1930, s. 10.

106 Miloslav Kopřiva (1894–1968), Tři státní nájemní domy v Králově Poli, Brno, Skácelova 2792/34, Skácelova 1475/36 – Purkyňova 70, Purkyňova 1476/72. Projekt vznikl roku 1924, blok Kopřivových domů byl postaven v roce 1925.,

107 *Brno: staré pohlednice* (pozn. 55), pohlednice č. 2774, s. 55.

108 Výroční zpráva družstva 1930, s. 5–6.

109 Karel Láník, náskres na stavbu sokolovny v Králově Poli, Brno, Srbská 116/4, řez sálem a schodištěm. Pozůstalost Karla Láníka, soukromá sbírka, Brno. Srov. Cenkova (pozn. 1), s. 116.